

UNIVERSITATEA „BABEȘ BOLYAI” CLUJ NAPOCA
FACULTATEA DE TEOLOGIE ROMANO-CATOLICĂ

Istoria Diecezei Romano-Catolice Oradea între anii 1945–1989

A nagyváradi Római Katolikus egyházmegye története 1945 és 1989 között

Conducător științific:

Prof. univ. dr. Marton József

Candidat

Lőrincz Francisc Carol Octavian

2013

Cuprins

Abrevieri. 5

Introducere. 6

1. Evoluția Diecezei Romano-catolice de Oradea înainte de cel de-al doilea război mondial. 11
 - 1.1. Dieceza de Oradea după moartea episcopului Szécsenyi Miklós. 13
 - 1.2. Dieceza de Oradea în anii episcopatului lui Fiedler István. 16
 - 1.3. Dieceza de Oradea între cele două războaie mondiale. 24
2. Schimbări sociale și politice în România, respectiv efectele acestora asupra vieții diecezei de Oradea. 32
 - 2.1. Schimbări sociale și politice în România în anii de după cel de-al doilea război mondial. 32
 - 2.2. Punerea în practică a ideilor comuniste cu caracter determinant asupra societății. 35
 - 2.3. Schimbări sociale și politice în România începând cu 1948. 41
 - 2.4. Dezvoltarea regimului de stat comunist în România. 49
 - 2.5. Manifestări politice care au afectat religia/diecezele. 53
 - 2.6. Efectele schimbării politice în Oradea. 63
3. Dieceza de Oradea între 1944–1948. 66
 - 3.1. Clerul catolic din Oradea în perioada transformării. 69
 - 3.2. Activitatea preoților după război. 73
 - 3.4. Evoluția „unificării” a diecezelor de Oradea și de Satu-Mare la începutul comunismului. 79
4. Dieceza de Oradea în perioada dreptului de stat din anii 1948. 84
 - 4.1. Schimbări politice în România 1947/1948. 84
 - 4.2. Constituția din 1948 și Biserica. 86
 - 4.3. Rezilierea concordatului. 87
 - 4.4. Legea cultelor și efectele acesteia asupra bisericii catolice. 90
 - 4.5. Proiectul de statut al bisericii catolice. 97
 - 4.6. Desființarea nunțiatului. 100
 - 4.7. Controlul și intervenția statului asupra bisericii catolice „în spiritul” legii cultelor. 102
 - 4.8. Mișcarea preoților pacifiști favorizată de stat. 106
 - 4.8.1. Adunarea pentru pace din Târgu-Mureș. 108
 - 4.8.2. Adunarea pentru pace din Gheorgheni. 109
 - 4.8.3. „Adunarea statutară” din Cluj-Napoca. 111
5. Reflexele de apărare ale bisericii catolice din 1948. 114
 - 5.1. Interzicerea adunărilor pentru pace. 114
 - 5.2. Dispoziția Sfântului Scaun „Nominatio substitutorum”. 115
 - 5.3. Episcopul secret de Oradea: Dr. Bogdánffy Szilárd. 118
 - 5.4. Activitatea preoților după schimbări. 125
 - 5.5. Probleme privind conducerea diecezei de Oradea în anii 1949/1950. 129
 - 5.6. Moartea episcopului și conducătorului diecezei de Oradea, Scheffler János. 132
6. Dieceza de Oradea în perioada preoților pacifiști (1951–1955). 134
 - 6.1. Încercări pentru înființarea Bisericii romano-catolice fără implicarea Romei. 134
 - 6.1.1. Rolul presei în înființarea schismei catolice. 134
 - 6.1.2. Răspunsul preoțimii catolice la supunerea „în numele păcii”. 137
 - 6.4. Preoți din Oradea în conducerea comună a diecezelor de Satu-Mare. 143
 - 6.5. Un exemplu tipic pentru un preot din perioada preoților pacifiști. 156
 - 6.6. Funcția arhidiaconului diecezan de Oradea. 175
7. Vicarii diecezei de Oradea. 177
 - 7.1. Vicarul Pop József (1952–1960) 177
 - 7.2. Vicarul capitular și vicarul general Lestyán Endre (1957–1960) 191
 - 7.3. Vicarul Béltoky Ferenc (1960–1968) 194

- 7.4. Vicarul general Hosszú László (1968–1982) 206
- 7.5. Vicarul, ordinariul Dászkál István (1982–1990) 216
- 8. Călugări în dieceza de Oradea între 1945–1989. 225
 - 8.1. Ordine călugărești pentru bărbați. 227
 - 8.1.1. Premonstratens. 227
 - 8.2.2 Franciscani. 232
 - 8.2.3. Lazariști. 234
 - 8.2.4. Capucini. 236
 - 8.2.5. Ordinul călugărilor milostivi. 238
 - 8.2. Ordine călugărești pentru femei. 238
 - 8.2.1. Călugărițele franciscane din Mallersdorf. 239
 - 8.2.2. Ordinul ursulinelor. 240
 - 8.2.3. Ordinul călugărițelor milostive. 242
 - 8.2.4. Călugărițele vincentiene. 244
- 9. Formarea preoților de la dieceza de Oradea în cadrul Seminarului teologic comun din Alba Iulia. 244
 - 9.1 Seminarul teologic ilegal din Alba Iulia și clerul din Oradea. 247
 - 9.2 Interesele diecezei de Oradea în cadrul seminarului teologic legal din Alba Iulia. 251
- 10. Activitatea preoților din Oradea în perioada comunistă. 266
 - 10.1. Adunările preoților din Oradea în perioada comunistă. 266
 - 10.2. Consiliul arhiepiscopal și senatul preoților. 277
 - 10.3. Curtea consistorială din Oradea în perioada comunistă. 279
 - 10.4. Exercițiile spirituale ale preoților și examenele repetate în perioada comunismului. 280
 - 10.5. Institutul de pensii, respectiv situația financiară a preoților. 285
 - 10.6. Biserici și liturghia. 290
 - 10.6.1. Restaurarea și construirea bisericilor. 290
 - 10.6.2. Introducerea dispozițiilor liturgice în perioada comunismului. 295
 - 10. 7. Educația religioasă. 305
 - 10. 8. Ordine de stat cu privire la preoți. 308
 - 10. 9. Măsuri cu privire la bugetul și la impozitul parohiilor. 313
 - 10. 10. Măsuri privind inventarierea. 318
 - 10. 11. Confiscări mai grave cu privire la dieceza de Oradea. 324
 - 10. 12. „Tentativă” de demolare a bisericii Sfântul Ladislau din Oradea. 330
- 11. Catolicii slovaci în cadrul diecezei de Oradea. 333
- 12. Concluzii. 339
- 13. Anexe. 348
 - 13. 1. Anexa I. Declarația călugăriței Hessz Márta din cadrul ordinului „Inima lui Hristos” despre evenimentele de opoziție împotriva „demolării” bisericii Sfântul Ladislau. 348
 - 13. 2. Anexa II. Partea tradusă în limba maghiară din discursul lui Dr. Petru Groza ținut la data de 14 mai 1946 în Oradea: 364
 - 13. 3. Anexa III. Discursul de inaugurare al lui Dr. Hosszú László. 365
 - 13. 4. Anexa IV. Actul de desemnare în funcția de secretar a lui Bélteky Ferenc. 367
 - 13. 5. Anexa V. Lista cărților care trebuiau să fie distruse. 368
 - 13. 6. Anexa VI. Organizația Departamentului Cultelor. 370
 - 13. 7. Anexa VII. Schița scrisorii elaborate de Dr. Jakab Antal, ordinariul substitut din Alba Iulia, către Papa Pius al XII-lea. 372
 - 13. 8. Anexa VIII. Nominatio Substitutorum. 373
 - 13. 9. Anexa IX. Scrisoarea lui Márton Áron către dr. Pop József. 380
 - 13.10. Anexa X. Buletin informativ despre legitimitatea conducerii diecezelor romano-catolice din Ardeal. 381

- 13.11. Anexa XI. Al doilea buletin informativ privind autoritatea diecezelor de Oradea și Satu-Mare. 394
- 13.12. Anexa XII. Circulara lui Dr. Pop József din 14 aprilie 1955 către preoșimea din Oradea. 397
- 13.13. Anexa XIII. Asistența în cadrul slujbei de aur a lui Dr. Pop József. 399
- 13.14. Anexa XIV. Apelul de Crăciun din 1981 al lui Dr. Hosszú László. 401
- 13.15. Anexa XV. Dr. Dáskál István: Retrospecțiune. 404
- 14. Bibliografie. 406
- 14.1. Surse. 406
- 14.2. Bibliografie specială. 408

Cuvinte cheie- Mots-clés

- Oradea = Oradea
- Romano-catolic = Catholique romain
- Dieceză = diocèse
- Episcopie = évêché
- Schimbări = changements
- Comunist = communiste
- Religie = Religion
- Cler = clergé
- Pastor = pasteur
- România = Roumanie
- Constituție = Constitution
- Legea cultelor = Loi des cultes
- Concordat = Concordat
- Nunțiatură = Nonciature
- Statut = Statut
- Preot pacifist = prêtre pacifiste
- Episcop secret = évêque secret
- Guvernator = Gouverneur
- Pace = Paix
- Preot = prêtre
- Vicar = vicaire
- Călugăr = moine
- Teologie = théologie
- Adunarea arhiepiscopilor = Assemblée des archevêques
- Instituție de pensii = Institution de pensions
- Biserică = Eglise
- Liturghie = Liturgie / messe
- Educație religioasă = Education religieuse
- Buget = Budget
- Inventariere = Inventaire
- Sfântul Ladislau = Saint Ladislau
- Slovaci = Slovaques
- Pensie = Pension
- Departamentul Cultelor = Département des Cultes
- Asistență = Assistance
- Satu-Mare = Satu Mare
- Carte = Livre
- Imobil = Immeuble
- Spovedanie = Confession
- Confirmație = confirmation
- Cununie = mariage
- Înmormântare = funérailles / obsèques

/Traducere din limba maghiară/

Rezumat

Istoria Diecezei Romano-Catolice de Oradea între anii 1945-1989

În teza mea de doctorat am prezentat istoria Diecezei Romano-catolice de Oradea din perioada comunistă. M-am simțit îndreptățit la elaborarea acestei lucrări, deoarece o mare parte din viața mea am trăit în perioada comunistă și am avut ocazia să resimt personal dispozițiile și metodele acestui regim asupra religiei. În copilărie (între anii 1950-1960) am cunoscut interdicția impusă asupra instruirii religioase și a frecventării bisericii, respectiv metodele false ale colectivizării; în tinerețe am rețrăit metodele educației ateiste din școlile de stat, derularea sărbătorilor socialiste, divinizarea partidului muncitoresc, apoi celui comunist; în perioada de diaconie (1969-1975) am înțeles activitatea Securității și întorsătura întregului sistem; după hirotonisire m-am confruntat cu metodele de împiedicare a activității bisericii. În această teză voi reflecta de asemenea asupra acestor aspecte.

În data de 22 iunie 1975 am fost hirotonisit de către regretatul episcop Márton Áron, o personalitate rezistentă împotriva comunismului. De atunci slujesc la Dieceza Romano-catolică de Oradea în calitate de preot încardinat. Prima parte a activității mele pastorale (1975-1990) s-a decurs în cadrul societății comuniste antireligioase. Spiritul comunist a marcat de asemenea viața bisericii. Clerul și creștinii care și-au practicat religia au fost declarați inamici, astfel s-au confruntat foarte des cu atacurile ascunse sau deschise ale celor care au slujit comunismul cu devotament. Frica și nesiguranța și-au pus amprenta pe relația dintre preoți și credincioși, iar acest lucru nu a grațiat nici Dieceza Romano-catolică de Oradea, care în timpul regimului comunist a rămas fără episcop. Cu îngăduința Domnului, în această perioadă ateistă comunitatea credincioșilor a rămas fidelă Bisericii, comunității locale bisericești, și ierarhiei, așa cum s-a mai întâmplat de nenumărate ori de-a lungul istoriei. Forțele diabolice nu au reușit să răpească credința acestor oameni. Viziunea comunității asupra vieții a fost pătrunsă de speranța creștină, gândirea cinstită, iubirea față de viața credincioasă și credința în dreptate. Chiar și în cele mai sumbre perioade a reușit să învingă forțele răului.

Teza mea de doctorat prezintă istoria diecezei originare atacată din mai multe părți, destrămată în perioada schimbărilor imperiului, apoi unificată în condiții de egalitate, între perioada 1945-1989. Trebuie să precizez chiar de la început: lucrarea va elabora doar partea legată de Oradea din istoria diecezei unificate de Satu Mare – Oradea în anul 1930, mai precis partea care se ocupă cu descrierea

episcopiei originare din România. Până în prezent nu s-au născut foarte multe studii sau opere științifice despre dieceza de Oradea în perioada menționată mai sus; însă au fost publicate pe suport de hârtie câteva lucrări despre instituții sau personalități bisericești, dar ceea ce m-ar fi ajutat în scrierea tezei mele de doctorat, adică istoria parohiilor diecezane, se lasă așteptată. Din acest motiv am fost nevoit să cercetez arhivele și să analizez documentele existente.

Oricât de perseverent a fost sistemul care a dorit cu toată putința sa să distrugă viața religioasă din perioada discutată de mine, nu sunt lipsuri în documente care au influențat viața Bisericii. Am avut posibilitatea de a explora *Historia Domus*^{*} aflată în parohiile episcopiei, arhiva Diecezei de Oradea, procesele-verbale ale Consiliului Canonicilor din Oradea, arhiva Episcopiei din Satu Mare, arhivele Arhiepiscopiei Romano-catolice și ale Facultății de Teologie din Alba Iulia, respectiv arhivele municipiului Oradea. Mi-au oferit un mare ajutor circularele arhiepiscopale, din care am aflat informații utile despre problemele concrete bisericești și modul contemporan de rezolvare ale acestora. Într-adevăr, am fost nevoit să citesc între rânduri, dar un ajutor extraordinar mi-a fost lucrarea publicată în 2004 a lui Ovidiu Bozgan, intitulat „Cronica unui eșec previzibil”. O lucrare foarte utilă, deoarece conține politica bisericească din perioada discutată de mine, în special dispozițiile Departamentului Afacerilor Religioase, respectiv informațiile furnizate acestui departament despre personalități și evenimente bisericești. Precizez că perioada discutată trebuie cunoscută și din interior pentru a filtra adevărul din rapoartele ale inspectorilor. Cartea lui Ovidiu Bozgan este o adevărată arhivă, dar documentele cuprinse în carte pot fi citate în mod acceptabil doar dacă sunt confruntate cu declarațiile bisericești. O altă sursă la fel de utilă sunt diferitele lucrări ale vicarului general al Bazilicii din Oradea, Mons. Fodor József, fiind colaboratorul și secretarul aulei episcopale din 1967, respectiv directorul oficiului episcopal din 1967 până în prezent. Nu în ultimul rând aș dori să menționez între lucrările de sursă volumul omagial despre Bogdánffy Szilárd, publicat în 2011 sub titlul „Drumul spre martiriu”. Cele două volume impresionante sunt de fapt o colecție de documente despre activitatea beatificatului Bogdánffy Szilárd, și despre începutul perioadei comuniste.

Pe parcursul cercetărilor m-am confruntat de nenumărate ori cu dificultăți, în special din cauza lipsurilor analelor sau cronicilor parohiale (*historia domus*, *historia parochiae*). Este posibil ca preoții catolici, care au înregistrat „istoria de casă”, din teamă sau sfătuiți de conducătorii bisericești, nu au ținut anelele sau au introdus doar acele date de care nu s-au putut lega autoritățile de stat. Mai târziu au apărut alte dificultăți: paginile care conțineau cronicile scrise de parohii conștiincioși, au fost rupte din *historia domus* a parohiei. Lipsa competenței cronicilor parohiale a adăugat alte obstacole la munca

* Nota traducătorului: „istoria de casă” a bisericii romano-catolice

mea, deși istoricii episcopiei din Oradea (Bunyitay Vince, Gánóczy Antal, Kereszturi József Alajos, Zimmermann Károly, Málnási Ödön, Karácsonyi János, Ipolyi Arnold, Fraknói Vilmos, etc.) au încurajat și au dirijat generația succesoare. De asemenea, întrucâtva mi-a îngreunat munca faptul că arhiva episcopiei din Oradea s-a aflat în ultima perioadă sub rearanjare, astfel nu am putut să o utilizez îndeajuns.

La începutul secolului al 20-lea, viața diecezei de Oradea a fost pătrunsă de „cântecele noi ale timpurilor noi” (Ady Endre), activitatea episcopiei a fost influențată de dispozițiile tratatelor de pace care au modificat hotarele țării. Personalități bisericești sfinte și extraordinare, respectiv intelectuali credincioși s-au străduit în construirea și adâncirea vieții spirituale. Descrierea scurtă a perioadei precedente comunismului a fost necesară deoarece schimbările în ierarhia de atunci au determinat soarta diecezei în perioada comunistă. Până în anul 1923, în partea diecezei rămasă pe teritoriul României, credincioșii au fost întruniți cu ajutorul episcopului Szécheny Miklós. Apoi, până în 1930, dieceza se afla sub conducerea episcopului onorific Bjielik Imre și guvernatorul apostolic Mayer Antal. În această perioadă au avut loc discuțiile despre concordat și alte dezbateri între guvernul român și reprezentanții Vaticanului. Concordatul încheiat la 10 mai 1927 și ratificat în 1929 a unificat aequo principaliter (în condiții de egalitate) diecezele de Oradea și de Satu Mare. Unificarea a avut loc în baza scrisorii apostolice Sollemni conventione, publicate la data de 5 august 1930. Guvernarea diecezei unificate de Satu Mare – Oradea a fost preluată de canonicul Fiedler István din Timișoara în baza ordinului papal. Episcopul Fiedler s-a dedicat cu entuziasm muncii arhiepiscopale. Pe timpul conducerii sale a avut loc sinodul diecezan (1938), ale cărui decizii au servit drept bază de referință în procedurile preoțești din perioada comunistă. În 1939, din cauza unor interpretări greșite sau poate din cauza provocărilor intenționale, Fiedler István trebuia să renunțe la conducerea diecezelor unificate. După demisionare a trăit în Oradea și a îndeplinit servicii episcopale (hirotonisire, confirmație, consacrare biserici, etc.) cu acordul autorităților de stat, chiar și în perioada comunistă, până la moartea sa din 1957. Dieceza abandonată a fost preluată de episcopul Márton Áron din Alba Iulia, care a guvernat timp de doi ani (1940-1942) cu ajutorul vicarilor.

Hotărârea de la Viena din 1940 a creat o situație nouă în viața diecezei de Oradea. Episcopia și-a recăpătat într-o proporție de 95% starea sa inițială din punct de vedere teritorial, și toate posibilitățile au fost puse la dispoziția sa ca starea acesteia să se rezolve și din punctul de vedere al dreptului bisericesc. Însă realizarea cauzei nu a fost una ușoară, deoarece schimbările socio-politice generate de al doilea război mondial s-au dovedit a fi de dublă perspectivă. Diplomația consistorială trebuia să se pregătească de orice eventualitate, astfel fiind explicabile deciziile aduse de aceasta. Mâinile consistoriului au fost legate din cauza relațiilor de război, iar în mijlocul unui război cu un

deznodământ „nesigur” din punct de vedere politic nu a avut posibilitatea de a încălca dispozițiile sale aduse în urmă cu 10 ani. În 28 iunie 1941 Papa Pius al XII-lea a despărțit cele două dieceze, respectiv a reunificat două părți din dieceza de Oradea (părțile care aparțineau de România, care au fost unificate în 1929 cu dieceza de Satu Mare, respectiv guvernământul din Debrecen) prin breva intitulată *Dioecesium circumscriptorum*. Trebuie să menționez faptul că în 1929, pe lângă unificarea aequae principaliter, cele două dieceze și-au păstrat independența lor interioară din punct de vedere bisericesc; de ex. în cadrul fiecărei dieceze s-au înființat consilii arhiepiscopale independente. Iar când la data de 26 martie 1942 episcopia independentă din Satu Mare a primit un nou arhiepiscop în persoana lui dr. Scheffler János, în Oradea nu s-a desemnat un episcop nou, ci cu două zile mai târziu, Papa Pius al XII-lea a numit „provizoriu” în funcția de conducere a episcopiei din Oradea tot pe episcopul Scheffler, în calitate de guvernator apostolic. Mai târziu s-a început guvernarea cu vicarii.

Viața spirituală și structura completă a diecezei de Oradea a fost influențată în mare măsură de al doilea război mondial și consecințele tragice ale acestuia. Începând din 1945, partidul-stat ateist a început naționalizarea școlilor religioase, a expulzat călugării, a desființat organizațiile religioase, a confiscat cimitirele bisericești, în sfârșit a îndrăznit să demoleze bisericile. Și-a luat începutul perioada suferinței creștine („passio catholica”), de sub care nici creștinii din Oradea nu au fost scutiți. Nenumărate preoți și creștini au ajuns în închisoare. Dintre personalitățile diecezei putem aminti episcopul dr. Scheffler János, dr. Bogdánffy Szilárd, care a fost sfințit episcop în secret, preoții dr. Andrásy Ernő și Fekete Károly, etc. O întregă generație a fost privată de moștenirea credinței creștine prin decapitarea preoțimii pioase și pregătite din punct de vedere vocațional. Cu toate acestea, teza mea de doctorat nu poate fi pătrunsă de pesimism, ci de concepția istorică pozitivă a creștinilor. Consider că istoria (sau mai degrabă: istoria bisericească) o constituie opera Dumnezeului îndeplinită pe Pământ, o serie a faptelor divine. Dumnezeu devine o parte mai integrantă a istoriei omenirii prin întruchiparea lui Isus Hristos. Acest lucru îmi dă curajul să cred că cele mai sumbre perioade din istoria omenirii au rămas hristocentrice și promițătoare.

În teza mea de doctorat, respectând perioada discutată de mine, am încercat să mă confrunt cu trecutul diecezei mele, în primul rând cu ajutorul documentelor scrise. Susțin și eu, că există trecutul, trecutul păstrat în amintiri, și trecutul consemnat. În această lucrare am încercat să le examinez împreună. Trecutul este vast, și cu fiecare minut devine și mai vast. Nu-l cunoaștem și nu putem să-l cunoaștem în totalitate, fiindcă istoria a fost întotdeauna plină de probleme, constituind o reconstrucție imperfectă a faptelor, lucrurilor care nu mai sunt. Datele, sursele, textele și faptele istorice nu sunt explicite de la sine, și nu-i suficient să combinăm părțile acesteia. Documentele rămase pentru posteritate sunt mai degrabă martorii epocilor dispărute, care nu „vorbesc” de la sine, dacă nu le

întrebăm și nu le „facem să vorbească”. Am fost nevoit să folosesc de asemenea sursele orale pentru a crea o imagine mai clară despre evenimentele bisericești din trecutul apropiat. În dezvăluirea faptelor m-au ajutat numeroase preoți în vârstă, jurnaliști și profesori de istorie din perioada regimului comunist. În prezenta lucrare am urmărit principiul dreptății, deși nu e ușor să rămâi cinstit și drept în păreri formulate despre istorie, și de a analiza obiectiv evenimentele istorice.

După eliberarea sa din închisoare, Márton Áron a dat o declarație interesantă în ceea ce privește descoperirea trecutului. În septembrie anului 1955, Márton Áron a spus preoților din Alba Iulia: „Nu dorim să luăm în evidență toate evenimentele din trecut, ci vrem să le îndreptăm și apoi să le uităm, ca în viitor să slujim *acies bene ordinata* (într-o linie de luptă bine organizată) cauza lui Isus Hristos într-o unitate indestructibilă și cu credință neînfrântă, chiar și în acele momente, în care slujirea Evangheliei impune cel mai mare sacrificiu.” Prin declarațiile sale episcopul Márton Áron nu a vrut să subestimeze importanța cunoașterii și învățarea trecutului, ci doar a dorit să pună capăt perioadei preoților pacifiști care s-au organizat în cadrul preoțimii catolice în anii în care el se afla în închisoare.

Preoții din Ardeal și din Partium întotdeauna au apreciat cunoașterea trecutului și a istoriei bisericești, dar mai ales episcopii din Oradea au fost cei care au dat mare importanță transmiterii istoriei diecezei către generațiile următoare. Nici noi nu putem să fim indiferenți față de istoria trecutului apropiat al diecezei de Oradea. În scopul dezvoltării sau prezervării identității noastre creștine trebuie să rămânem în contact cu trecut. Scopul meu este de a studia și de a exprima în scris perioada nedezvăluită sau nediscutată, respectiv istoria diecezei mele.

Cu toate că prezenta lucrare descrie dieceza de Oradea din perioada comunistă, după cum am mai amintit, am fost nevoit să sintetizez și perioada între cele două războaie mondiale, pentru că altfel nu ar fi fost clară disputa de jurisdicție dezvoltată între arhiepiscopii din Oradea și Satu Mare în perioada sus menționată. De altfel, unificarea din 1929 a părților de pe teritoriul României ale celor două dieceze a provocat o situație și mai imposibilă. Oradea a rămas fără „episcop”, sau mai bine zis, episcop în Satu Mare, guvernator apostolic în Oradea: începând din anul unificării până la a doua decizie din Viena, apoi până în 1948. Episcopul Scheffler și-ar fi dorit ca și în România să se restabilească situația de dinainte de 1941 (adică unificarea aequae principaliter), de aceea în iulie anului 1948 s-a deplasat din nou în București, unde a cerut intervenția regentului nunțiatului din București, Patrick O’Hara. Însă O’Hara – cunoscând proiectul de lege a cultelor și intenția statului de a rezilia concordatul – a declarat luarea la cunoștință a status quo-ului: totul rămâne neschimbat (*Maneant omnia uti hucusque erant*). Răspunsul regentului a însemnat de fapt că nu va fi nicio bulă papală de unificare, iar episcopul Scheffler din Oradea va rămâne în continuare guvernator apostolic. În urma

acestor evenimente, episcopul diecezei a anunțat consiliile ambelor dieceze privind discuția sa cu nunțiu, și a declarat de asemenea în fața lor, că totul rămâne așa cum a fost.

Așadar, unificarea celor două dieceze nu s-a realizat din punct de vedere formal, iar răspunsul la întrebarea: oare breva papală referitoare la unificare a fost valabil sau nu, generează noi discuții. În baza documentelor răspunsul meu este: da. De altfel, cauza a rămas fără obiect, deoarece art. 22 din legea cultelor publicată la data de 4 august 1948 a stipulat faptul că, o dieceza trebuie să dispună de cel puțin 750 000 creștini. În baza acesteia, guvernul român a recunoscut două dieceze din cadrul bisericii romano-catolice: episcopia de București-Iași și episcopia din Alba Iulia, respectiv a desființat episcopii din Timișoara, Satu Mare și Oradea, pe care le-a anexat diecezei de Alba Iulia, ca protopopiate principale (*prim-protopopiat*). Desigur, acest lucru a generat confuzii, deoarece fiecare episcop a deținut jurisdicție în dieceza sa, și nu au intervenit în afacerile altuia, chiar dacă era vorba de jurisdicție sau de unificarea diecezelor. Aceste probleme au intrat exclusiv sub competența Romei. Episcopii nu au avut dreptul de a aduce hotărâri fără înștiințarea Sfântului Scaun. Trebuiau să-și mențină punctul lor de vedere, mai ales pentru că nunțiatura – invocând punctul de vedere al Romei – nu a considerat necesară urmărirea cerințelor guvernului de stat. Dimpotrivă, a interzis participarea sau intervenția arhiepiscopilor din România în orice fel de discuție. Episcopii au respectat dispoziția nunțiatului. Prima dată au încercat să-l convingă pe Márton Áron, episcopul din Alba Iulia, însă din cauza eșecului l-au îndepărtat din funcția de conducere, l-au arestat și l-au condamnat prin proces bazat pe născociri. Nunțiatura a fost desființată și au fost arestați episcopii catolici în funcție sau suspendați: Alexandru Cisar, arhiepiscop din București, Anton Durcovici, episcop de Iași, dr. Scheffler János, episcop de Satu Mare – Oradea, dr. Pacha Ágoston, episcop de Timișoara. Această serie a fost completată sau chiar preîntâmpinată de arestarea arhiepiscopilor, arhipăstorilor și a preoților greco-catolici, împreună cu cei romano-catolici. Episcopii romano-catolici au fost conduși de arhiepiscopul de București, Alexandru Cisar. El a fost pensionat de Marea Adunare Națională, adică funcția acestuia a fost declarată neocupată, iar între 1950-1953 a fost internat într-un domiciliu forțat, în mănăstirea franciscană din Orăștie.

Arestarea arhiepiscopilor a însemnat o mare traumă pentru dieceze, însă nici asta nu ar fi însemnat o problemă din punctul de vedere al jurisdicției, deoarece în locul episcopilor îndepărtați au venit alți episcopi a căror jurisdicție a fost indiscutabilă conform canonului 198 C.I.C. Problemele au apărut atunci când vicarii episcopali au fost arestați pentru insistența lor în ceea ce privește poziția lor. Acest lucru a declanșat o adevărată lavină în cadrul diecezelor din Ardeal, alăturându-se și dieceza de Satu Mare – Oradea după internarea lui dr. Scheffler János și arestarea vicarului-general dr. Czumbel Lajos.

Episcopul Scheffler a fost pensionat de stat în 1948 și s-a desființat funcția sa, iar cele două episcopii guvernate de el au fost tratate ca „protopopiate” începând din 4 mai 1950. Scheffler a fost privat de libertatea sa de mișcare, a fost internat la Baia de Criș, apoi trimis în închisoarea din Jilava, unde a murit la data de 6 decembrie 1952.

Însă, din punct de vedere bisericesc, spiritele nu s-au calmat. Guvernarea diecezelor s-a caracterizat prin anarhie. Înainte de moartea lui Scheffler János, arhiepiscopului celor două dieceze, în cadrul bisericii a dominat o stare de liniște și de calm. Mai mult de atât, „vicarii” reprezentând diecezele s-au înțeles între ei și s-au susținut reciproc chiar și în perioada guvernării comune (1952-1955). Însă aplicarea dispoziției *Nominatio Substitutorum* a provocat opuneri în cadrul demnitarilor preoțești. Problema jurisdicției și transmiterea acesteia a devenit o întrebare de prestigiu până în 1983, când Sfântul Scaun a oferit o soluție pentru toate problemele existente.

În Oradea, moartea episcopului pensionat Fiedler István (25 octombrie 1957) a generat probleme în ceea ce privește jurisdicția, deoarece înainte de moartea sa conducătorii bisericești au rezolvat hirotonisirile din Oradea cu ajutorul lui. Márton Áron, episcopul din Alba Iulia, care a reprezentat de asemenea dieceza de Oradea față de stat, a dorit să clarifice problema jurisdicției. Adică, problema dreptului bisericesc a celor două episcopii a fost tratată de el ca o problema a diecezelor „unificate”, dieceze care au fost guvernate de ordinariul substituit în Satu Mare și de vicarul desemnat de către ordinariul substituit din Oradea. Din 1957 vicarii din Oradea desemnați de ordinarii substituiți din Satu Mare sunt: dr. Léstyán Endre (1957–1960), Bélteky Ferenc (1960–1968), dr. Hosszú László (1968–1982) și dr. Dászkál István (27 iunie 1982 – 29 septembrie 1983) după separarea din 27 mai 1983.

În perioada comunistă, un anumit număr al preoților din Oradea au fost nevoiți la un comportament loial față de autoritățile locale, ceea ce a fost tolerat chiar și de vicari. Supraviețuirea, munca efectuată pentru salvarea spiritelor a caracterizat unii, dar în special demnitarii din funcții importante bisericești, prin înclinare spre compromisuri, sau cu alte cuvinte: prin comportament de preoți pacifiști. Nu trebuie să ascundem nici faptul că intelectualii comuniști maghiari din România au acceptat cu bucurie regimul sovietic și ideile comuniste, mai ales sistemul de idei care promitea rezolvarea problemelor sociale. „Utopia socialismului a ascuns în fața multora faptul că acești oameni au întins inconștient o mână de ajutor în construirea dictaturii stricte.” Această formulare istorică poate fi aplicată în cel mai impresionant mod asupra preoților pacifiști din România, care au participat în întărirea regimului de partid unic prin eforturile și munca lor „de intenție bună”. Cu toate acestea ei nu pot fi numiți preoți cu totul înstrăinați de biserică. Acești preoți au căutat, sau mai bine zis, au încercat să aducă la numitor comun loialitatea lor față de biserică și loialitatea lor față de stat. Bineînțeles, nu au

reușit! Iar greșeala lor nu a fost observată la timp: au luat serios și au crezut cuvânt cu cuvânt libertatea acordată bisericii și libertatea cultelor „asigurată” de constituție; au amplificat unilateral aspectele pozitive din partea statului, iar zvonurile și bârfele răspândite despre conducătorii bisericii locale, dar mai ales despre Vatican, au fost privite în culori sumbre. Nu au observat, sau nu au vrut să ia la cunoștință hărțuirea religioasă declanșată în numele libertății cultelor. Au avut încredere în democrația populară și în realizările democrației. În aprecierea lor legile oficiale de stat (constituție, legea cultelor, diferite dispoziții) nu au fost jignitoare sau ofensive în sine, doar organele locale ale autorităților au „abuzat” de ele în timpul executării acestora. Deci, aparatul de stat este bun, acceptabil!

În opinia mea, un capitol reușit îl constituie prezentarea gândirii preoților pacifiști și a comportamentului pastorilor prin scrierea consemnată în Domus Historia a preotului dr. Ópalotay János (1908-1986) din cadrul parohiei catolice Sfântul Ladislau din Orașul Nou. Ópalotay János a fost atins de noua democrație relativ mai târziu, în ultimii ani ai vieții sale. În anul schimbării (1948) avea 40 de ani. Nu putem spune că a fost neinformați în lumea complicată a sistemelor de idei, întrucât și-a terminat studiile teologice la Roma. În cadrul diecezei sale a îndeplinit funcția de profesor de religie și de teologie. În 1947 a devenit paroh. A condus parohia cu un bun simț economic, a ajutat oamenii nevoiași și diaconii din Oradea care și-au continuat studiile la Alba Iulia. A întreținut o relație regulată cu angajații departamentului afacerilor religioase din București. Cu toate acestea, în 1963 a fost obligat să părăsească parohia Sfântul Ladislau din Orașul Nou, ba chiar a ajuns în stare suspendată din partea statului, apoi până la sfârșitul vieții sale a îndeplinit funcția de preot. În baza Historia Domus-ului condus de el – poate nici el nu și-a imaginat că într-o lume schimbată vor fi și alții care vor citi această lucrare – ne putem da seama despre gândirea originală a preotului pacifist contemporan. În primul rând m-am concentrat asupra particularităților: la ce a fost atent, ce a notat, ce fel de articole contemporane i-au atras atenția sa, pe care le-a și lipit în domus historia. Din toate acestea se poate trage concluzia că sovieticii, în ciuda faptului că au fost comuniști, au fost oameni înțelegători și credincioși în Hristos, care au dat dovadă despre semnele libertății religioase, și care au aprobat ținerea „slujbelor”. Ópalotay a găsit răspunsul privind comportamentul său preoțesc deja în 1944, cu ocazia unui incident special (menajera care lucra la parohia Sfântul Ladislau, în loc de o față de masă a pus o hârtie pe masă, pe spatele căreia se afla o imagine cu Hristos. Căpitanul a observat acest lucru, a scos hârtia de pe masă și a spus: eu sunt comunist, dar Hristos să rămână Hristos!): va servi Hristos și biserica chiar și în cazul în care va îmbrățișa principiile de bază ale regimului nou. Este posibil să oferim în același timp „Dumnezeului și împăratului” ce i se cuvine. Scriitorul nostru de cronică a preoților pacifiști a rămas până la sfârșit omul compromisurilor. De exemplu, la introducerea slujbelor de seară a lăudat flexibilitatea bisericii, a caracterizat preoții ca fiind dușmanii „progresării”, care „au uitat că existența

lor depinde de o anumită activitate”. Adică, în opinia sa, reprezentanții progresării sunt preoții care în cadrul serviciului lor bisericesc îndeplinesc doar cerințele minime. Acesta este un caracteristic al preoțimii pacifiste, în comparație cu „reacționarii” care vor totul. Doresc să menționez doar o singură declarație personală de la el, deoarece aceasta este foarte expresivă: „Mă simt un servitor al poporului nostru, pentru că comisia interconfesională m-a pus pe primul loc în ceea ce privește activitatea mea pacifistă în cadrul adunărilor de protopopiat, iar Ministerul Cultelor mi-a trimis deja de trei ori premiu! Acest lucru dizolvă senzația de încercuire din mine. Deci, înainte spre socialismul constructiv!!!”

În perioada comunistă cel mai influent demnitar bisericesc din Oradea a fost canonicul Dr. Pop József, abatele din Sâniob. A jucat un rol determinant în viața diecezei de Oradea. La începutul comunismului a reușit să gestioneze afacerile și problemele bisericii la nivel național cu un simț extraordinar diplomatic. A stabilit o relație directă cu președintele statului și cu conducătorii cultelor religioase. Din 1951 a jucat rol important în organizarea și conducerea Seminarului teologic comun redeschis la Alba Iulia. Înainte, art. 49 al legii cultelor a aprobat bisericii catolice doar un singur Seminar teologic, iar celelalte seminarii catolice din România au fost desființate. La inițiativa lui Márton Áron au început negocierile privind implementarea teologiei comune între episcopiile catolice, însă după arestarea sa, negocierile au fost întrerupte. Cauza Seminarului teologic comun a fost reluată în perioada preoților pacifiști, după ce guvernarea diecezelor a fost preluată de centrul din Alba Iulia. Din toamna anului 1951 Centrul, care a dus lipsa jurisdicției bisericești, a înființat - cu ajutorul statului - seminarul Sovrom, al cărui rector a fost Pop József. Mulți profesori de teologie din Oradea au ocupat funcții de profesor: dr. Hosszú László, dr. Nemecek József, Zitzmann Ferenc. Seminarul teologic comun condus de Pop József nu a bucurat de o viață prea lungă, deoarece a funcționat doar timp de patru ani, fiind clasificat ca instituție cu „grad universitar”. După eliberarea sa din închisoare Márton Áron a intervenit în activitatea Institutului Teologic cu prestigiul său canonic și în cunoștința simțului responsabilității. A concediat profesorii discriminați ai Seminarului teologic Sovrom, printre alții și pe rectorul Pop József, apoi în măsura posibilităților sale a recrutat un nou corp profesoral. Dispozițiile episcopului au fost acceptate și de Ministerul Cultelor, care a pronunțat demiterea rectorului dr. Pop József la data de 16 aprilie 1955. Cu două săptămâni după reîntoarcerea lui Márton Áron la Alba Iulia, conducerea Institutului Teologic a fost încredințată „provizoriu” profesorului de teologie din cadrul diecezei de Oradea, dr. Nemecek József, care însă a guvernat Institutul de Teologie până în 1978. Márton Áron conta pe serviciile corecte ale lui Nemecek, l-a considerat necesar și competent pentru reprezentarea Institutului față de stat.

După ce dr. Pop József s-a întors la Oradea, a preluat guvernarea diecezei. A salutat preoții-frați din Oradea printr-un circular scris într-un ton călduros, în care a cerut ca aceștia să ajute guvernul în tot

ce trebuie. La fel ca și în ordinul său circular, prin dispozițiile sale ulterioare Pop József a dorit să vadă în Oradea o preoțime loială față de stat, și care este pe partea mișcării pacifiste.

El nu accepta surplusul de muncă pastorală, de aceea a redus activitatea preoților în ceea ce privește serviciile pastorale și slujbele bisericești. La baza reducerii numărului slujbelor în general a stat un oarecare interes de stat: lucrări agricole, alegeri, sărbători de stat, etc.

Anul 1957 a însemnat un an important în viața abatelui dr. Pop József din Sâniob, deoarece a fost ales ca reprezentant al Marii Adunări Naționale și a fost onorat cu o înaltă decorație de stat. În scopul acceptării și executării a dispozițiilor prevăzute de Pop József, centrul episcopal din Oradea transmite documentul către parohii, prin care încurajează credincioșii săi la participarea la alegerile următoare. În opinia sa, această alegere diferă de la alegerile anterioare, pentru că de data aceasta și el va participa în calitate de candidat. Consideră că în urmă cu trei ani puterea de stat a arătat intenția sa de a ajuta funcționarea și activitatea Bisericii catolice. Solicită insistent preoților ca la alegeri să participe nu doar personal, ci să încurajeze și credincioșii, cu toate că participarea în politică nu a fost permisă în cadrul bisericii. Pop József a afirmat pe căi neoficiale capitulului din Oradea faptul că va cere aprobarea Sfântului Scaun, ceea ce niciodată nu a făcut-o. Însă, în calitate sa de reprezentant al Marii Adunări Naționale, a considerat suspendată funcția sa de conducător bisericesc, și s-a abținut de exercitarea jurisdicției de vicarius capitularis. Guvernarea diecezei a fost încredințată în mod provizoriu canonicului catedral dr. Lestyán Endre. În realitate, Pop József nu a exercitat nici până atunci funcții episcopale, rugând întotdeauna pe alții să le ocupe. El și-a dorit doar ovaționarea sa. Cu ocazia celui de-al 50-lea jubileu al preoțimii, s-a înființat un comitet separat pentru organizarea ceremoniei care avea loc la Bazilică în data de 25 iunie 1959, cu participarea reprezentanților de stat, precum și ai altor confesiuni.

Judecarea personalității lui dr. Pop József poate fi apreciat nu numai prin dispozițiile sau faptele sale în calitate de arhiepiscop, ci și prin analizarea scrierilor și circularilor sale. În general a abordat în mod înțelept problemele nerezolvate, și are un simț extraordinar pentru formarea pastorilor în adepți loiali ai statului. A manipulat foarte ingenios citațiile din Biblie (de ex.: Dați cezarului ce este al cezarului, și lui Dumnezeu ce este al lui Dumnezeu.), care, de altfel, au fost citate preoților „încăpățânați și care au dorit mult mai mult din punct de vedere spiritual” chiar și de către inspectorii regionali/teritorialii din cadrul departamentului de afaceri religioase. Scrisoarea sa se încheie cu evidențierea legitimității sistemului socialist.

Carierea politică și bisericească a lui Dr. Pop József s-a încheiat la data de 6 februarie 1960, când a decedat în urma unei hemoragii cerebrale. Cu moartea sa s-a sfârșit o perioadă grea în viața diecezei de Oradea, însă drumul călcat de el nu a dispărut: efectele neplăcute ale activității sale au rămas

simțitoare. Conducerea diecezei a fost preluată de Bélteky Ferenc, partenerul său direct de muncă. De data aceasta guvernarea diecezei a așteptat o soluție mult mai accentuată, adică a apărut problema dependenței de ordinariul de Satu Mare. Sugestiile autorităților de stat au dezvăluit că de fapt acestea ar agree concepția eliberării din punct de vedere al dreptului bisericesc a diecezei de Oradea de dieceza de Satu Mare. Astfel, ar fi evident faptul că episcopiile unificate în 1929 de acum încolo ar funcționa ca două „protopopiate” separate și independente, de îndată ce vor fi tratați ca atare și de către stat. Conform Codex-ului, exigențele Bucureștiului ar putea fi îndeplinite printr-o alegere de vicar capitular. Însă, pentru canonicii convocați, episcopia de Oradea este o episcopie (unificată în condiții de egalitate cu episcopia de Satu Mare), și nu doar un „protopopiat”, iar noul vicar din Oradea (Bélteky Ferenc) va putea primi jurisdicția de la ordinariul substituit din Satu Mare, nu de la capitol. Se recunoaște, că dr. Czumbel Lajos, guvernatorul diecezei de Satu Mare ocupă funcția de ordinar legitim din 3 august 1956 din cadrul episcopiilor de Satu Mare și de Oradea unificate în condiții de egalitate. De asemenea, se recunoaște faptul că dr. Czumbel Lajos l-a desemnat pe Bélteky Ferenc în funcția de vicar general pentru gestionarea afacerilor din Oradea, și care se consideră conducătorul „protopopiatului de Oradea”. Se pare că în sfârșit problema jurisdicției s-a rezolvat. Desemnarea protodiaconului a fost importantă pentru că statul a recunoscut episcopia ca fiind protopopiat. Ordinarul dr. Czumbel a semnat doar scrisoarea de eliberare a diaconilor nehirotonișiți; în rezolvarea altor probleme vicarul a primit autoritate completă.

Și Bélteky Ferenc s-a confruntat cu intervențiile autorităților în problemele interne ale bisericii. Tema circularilor sale o constituia îndemnarea la „pace”. Dorința de pace răsuna din adâncul inimii a fiecărui creștin. Însă pomenirea frecventă a acesteia și referirea ei la gândirea pacifistă a comuniștilor a devenit dubioasă. Distanța dintre dezacorduri a fost redusă în 1967 prin ordinul papei Paul al VI-lea, prin care a desemnat ziua de întâi ianuarie fiind ziua mondială a Păcii.

Cu trei zile după moartea vicarului Bélteky Ferenc (1968), ordinariul substituit de Satu Mare, Sipos Ferenc, face o declarație prin care îl desemnează în funcția de vicar general pe dr. Hosszú László, care preia conducerea diecezei de Oradea. Departamentul de afaceri religioase a agreat faptul că problema jurisdicției privind noul guvernator s-a rezolvat, considerând pe Hosszú o personalitate care corespunde intereselor regimului.

Vicarul Hosszú a fost singurul dintre vicarii generali care a guvernat dieceza de Oradea pentru cea mai lungă perioadă (1968-1982). Calificarea și capabilitatea sa de adaptare au fost potrivite pentru a reprezenta fără divergențe interesele episcopiei față de autoritățile de stat. Însă nici până în prezent nu se știe dr. Hosszú László de ce a putut reprezenta catolicismul din România împreună cu vicarul Petru Pleșca din București în ultima sesiune a celui de-al doilea sinod din Vatican. Deoarece a fost cunoscut

faptul că episcopii din țările socialiste au primit foarte greu permisiunea de a participa la sinod. Reprezentantul numărul unu ar fi trebuit să fie Márton Áron: el a fost singurul episcop romano-catolic activ recunoscut și de stat. Așa numiții episcopii „liniari” nu au primit deloc permis pentru călătorie. În schimb dr. Hosszú László, Petru Pleșca și Pakocs Károly s-au dovedit de a fi de încredere, iar organele de stat au sperat din partea lor protejarea prestigiului țării. Episcopii sus-numiți au fost pregătiți pentru eventualele anchete din Vatican, ceea ce s-au și întâmplat.

Hosszú László a ajuns la Roma în data de 29 octombrie 1965, și a mai rămas acolo și în ianuarie anului 1966. În perioada aceasta a avut ocazia să se întâlnească de mai multe ori cu oficialii de la Vatican, și de cinci ori cu Augustino Casaroli, secretarul congregației pentru afacerile bisericești extraordinare. Cu ocazia ședințelor ținute împreună cu reprezentanții oficiali ai papei, Hosszú László a prezentat situația generală a bisericii romano-catolice din România. S-a oprit asupra evenimentelor specifice, și a confirmat existența libertății religioase în România. A considerat drept calomnie caracterizarea din partea Vaticanului cu privire la „conducătorul” diecezei de București, Francisc Augustin. Însă nu și despre Márton Áron. Hosszú László a afirmat că serviciile lui Márton Áron nu aduc niciun bun bisericii romano-catolice din România, pentru că acesta constituie un adevărat pai în ochiul autorităților de stat. Hosszú László consideră că pensionarea episcopului de Alba Iulia și înlocuirea acestuia ar fi cea mai bună soluție. Pe ordinea de zi se afla și cazul bisericii greco-catolice. După părerea lui Hosszú, regimul român o consideră o problemă încheiată, și ar lua în nume de rău dacă Sfântul Scaun ar interveni în această situație.

Declarațiile la Roma ale lui Hosszú László au fost foarte sigure, însă se resimt din ele așteptările autorităților de stat din România. Cu siguranță, invitarea lui Casaroli în România a fost inițiată de către el în baza dispozițiile guvernului. Se pare că vicarul Hosszú László și-a făcut treaba, pentru că autoritățile de stat au fost foarte mulțumiți de el. Guvernarea sa din Oradea a decurs de asemenea fără obstacole, în comparație cu activitatea episcopului „rebel” Márton Áron. Spre sfârșitul vieții sale a dorit să-și îndeplinească un vechi vis al său: publicarea în forma unei cărți a predicilor și circularilor sale. De aceea, cu ocazia zilei sale de naștere, în 1982 a cerut de la președintele Secretariatului de Stat din cadrul Ministerului Cultelor, ca acesta să aprobe publicarea în formă de carte a urărilor, predicilor și scrierilor sale din perioada episcopiei sale. I s-a aprobat cerința cu mici modificări ale conținutului. La dieceza romano-catolică de Oradea singura carte, care a fost publicată între 1948-1989, a fost intitulată *Iubire și pace: visul meu*, autorul cărții fiind Dr. Hosszú László.

După Dr. Hosszú László guvernarea diecezei de Oradea a fost preluată de episcopul Dr. Dászkál István, un om de mare știință, care cunoștea mai multe limbi. Episcopul și-a obținut diploma de licență în studiul Bibliei la Budapesta. A citit și a tradus Biblia din limba greacă și ebraică. A

cunoscut limba rusă, latină, germană, italiană, franceză, engleză, spaniolă și slovacă. S-a instruit în continuu. A fost expertul artelor. A fost interesat în special în picturi, din care a deținut o colecție impresionantă. Pictorii și colecționarii contemporane i-au fost prieteni și admiratori. Funcția de guvernator al diecezei de Oradea a fost ocupată de el în condiții festive, cu ocazia sărbătorii Sfântului Ladislau, la data de 27 iunie 1982, în cadrul slujbei festive oficiată în Bazilică. Din punctul de vedere al statului, totul a fost în regulă; din punctul de vedere al bisericii s-a părut că singura problemă este faptul că separarea celor două dieceze încă nu a fost rezolvată în mod oficial.

În baza titlaturii nunțiuului delegat și a arhiepiscopului Luigi Poggi, Dászkál István a semnat documentele bisericești în calitate de „ordinar”, în loc de vicar general. Cu toate că cele două dieceze încă nu au fost separate în mod oficial, iar acest lucru a provocat resentimentul ordinarului de Satu Mare, Sipos Ferenc. Se pune problema juridică: Dászkál István a deținut jurisdicție bisericească ? Din punctul de vedere al autorităților de stat aceasta nu însemna o problemă, deoarece ei au tratat în continuare dieceza de Oradea ca protopopiat separat. Trebuie să recunoaștem faptul că reprezentantul Sfântului Scaun, Luigi Poggi nu s-a implicat în mod înțelept în această problemă. Desigur, inițiativa sa a fost justificată, însă nu trebuia să înceapă cu titulatura arhiepiscopilor, ci trebuia să clarifice relația diecezelor de Satu Mare și de Oradea. Problema relației diecezelor a fost una delicată, pentru că în anul 1941, când Sfântul Scaun s-a decis să unifice cele două dieceze, protestările au venit din București, împreună cu luarea la rost a nunțiuului de atunci, adică a arhiepiscopului Andrea Cassulo. În 1982/83 s-a părut că această problemă nu însemna o problemă de prestigiu pentru guvernul român; au renunțat de mult la concordat, pe care se baza unificarea aequi principaliter.

Tratatul cu diplomația Sfântului Scaun au început cu ani în urmă, cu diverse obstacole. Așa s-a întâmplat și în octombrie a anului 1982. Arhiepiscopul Luigi Poggi nu a primit permisiunea de a intra în țară, doar secretarul său, misionarul verbit Jan Bukovszky a trecut granița. Acesta din urmă, în urma confruntării sale cu „titulatura” care a provocat tensiune, după reîntoarcerea sa la Roma, a rezolvat în mod oficial cazul jurisdicției între cele două dieceze: la data de 18 octombrie 1982, papa Ioan Paul al II-lea a semnat decretul *Quandoquidem spiritali Christifidelium*, care a separat diecezele și a anulat dispoziția din 9 aprilie 1948, prin care s-au reunificat cele două episcopii. În data de 27 mai a anului următor s-a realizat separarea la Alba Iulia, în fața episcopului de Alba Iulia, Dr. Jakab Antal. Prin această dispoziție dr. Dászkál István a primit din partea Sfântului Scaun desemnarea sa oficială în funcția de ordinar (Ordinar ad nutum Sanctae Sedis), adică va deține acest titlu până la alte dispoziții ale Sfântului Scaun. Decretul de separare a intrat în vigoare la data de 27 mai 1983.

Ulterior putem constata faptul că arhierarhii au depus prea multă energie într-o problemă referitoare la dreptul bisericesc, care atunci a depins doar de o „titlatură”. Dar dacă luăm în

considerare evenimentele din decembrie 1989, atunci putem afirma că eforturile lor nu au fost zadarnice, pentru că la data de 14 martie 1990 – tocmai cu privire la situația de separare – papa Ioan Paul al II-lea a acționat fără întârziere prin desemnarea episcopului Tempfli József. Cert este că acest lucru nu a avut importanță în perioada comunistă.

Viața diecezei de Oradea, de data aceasta având un ordinar investit cu jurisdicție bisericească, în frunte cu dr. Dászkál István, a continuat. Situația socială a rămas neschimbată cu legile și dispozițiile stabile ale regimului de partid. Dispozițiile regimului comunist formate de-a lungul deceniilor nu au fost suspendate, ci au rămas în vigoare până în 1989.

Voi discuta într-un capitol separat activitatea misionarilor din cadrul diecezei, deoarece de sute de ani au avut un rol impresionant în relansarea vieții spirituale în Oradea, iar prezența lor în orașul episcopal a conferit catolicismului un aspect caracteristic. De aceea, desființarea ordinelor monahale, respectiv mai târziu alungarea acestora în „biserici” a însemnat în 1949 o adevărată pierdere pentru dieceza de Oradea.

Calvarul ordinelor monahale și al instituțiilor acestora a început cu legea educației din 1948, și a continuat cu decretul guvernului din data de 29 iulie 1949, prin care s-au desființat toate ordinele monahale și congregațiile catolice cu activitate în domeniul educației, respectiv al asistenței medicale și sociale. Misionarii din Oradea au fost înștiințați în data de 3 august 1949, că de acum încolo vor locui în mănăstiri desemnate și vor desfășura activitatea lor în funcții naționalizate. Decretul guvernamental a fost implementat la nivel local într-un mod foarte dur – în august 1949 – punând la încercare misionarii. Ordinele călugărești pentru femei și bărbați, care s-au ocupat de educație, asistență medicală și socială, nu și-au putut continua activitatea lor, pentru că – conform hotărârii consiliului de miniștri - aceasta a intrat exclusiv în jurisdicția statului. Confiscarea școlilor bisericești, în special a școlilor monahale și a altor instituții de învățământ, a fost legată de legea învățământului, iar monahii care s-au ocupat de predarea subiectelor, au fost trimiși înapoi în mănăstirile lor. Prin aceste dispoziții a luat început calvarul ordinelor monahale și al instituțiilor acestora.

Însă, după șocul inițial, câțiva preoți din cadrul ordinelor monahale pentru bărbați (premonstratens, lazariști, capucini, franciscani) și-au putut continua activitatea în cadrul diecezei de Oradea, în funcția de pastori. Călugărițele nu au existat în mod „oficial” în perioada comunistă. Soarta lor a devenit și mai grea după desființarea ordinelor. Hotărârea consiliului de miniștri referitoare la călugărițele din cadrul diecezei de Oradea a afectat în special ordinul ursulinelor, călugărițele vincentiene, călugărițele franciscane și asistentele sociale. Demnitarii au încercat să negocieze cu guvernul român, dar fără rost. Casele lor au fost demolate sau confiscate, li s-a interzis purtarea hainelor călugărești, iar de la o zi la alta membrii ordinelor au ajuns în stradă. Ei au mers unde au putut:

la rude, foști elevi, cunoștințe. Încetul cu încetul și-au găsit slujbe și mijloace de trai. Din punctul de vedere al statului ei nu au existat în mod oficial, dar prin munca lor, ei au apărut pretutindeni: în spitale, la paturi de suferință, birouri, oficii, parohii, în funcții de cantori sau sacristani, etc. În cazul ordinilor pentru femei, asistentele din spitale au fost tolerate pentru o perioadă, dar după 1955 și ele au fost concediate. De exemplu, în Oradea, Hesz Márta, călugărița ordinului „Inima lui Hristos” desfășura o activitate binecuvântată, jucând un rol important în împiedicarea demolării bisericii Sfântul Ladislau.

În ciuda separării lor, călugărițele au continuat să-și trăiască viața plină de făgăduință. Și-au cumulat salariile ca să-și asigure condiții de viață corespunzătoare. Au participat la slujbe bisericești oficiate în bisericile parohiilor. Și-au reînnoit în fiecare an jurământul lor, înștiințând despre acest lucru într-un mod delicat mănăstirea centrală din Paris. La locul lor de muncă au purtat haine simple, cotidiene. Multe dintre ele au lucrat în spitale, la paturi de suferință. Pacienții și medicii au fost mulțumiți de serviciile lor, de aceea le-au și respectat. Viața și munca lor – în ciuda împrăștierii lor – a dovedit de a fi foarte binecuvântată, chiar și în perioada comunistă. Au devenit martorele lui Hristos, deșteptătoarele vocației de preot, și forța de susținere a Bisericii, în timp ce au fost destituite de viața lor socială, trăind în condiții de umilință.

De asemenea, am dedicat un întreg capitol formării preoților, deoarece unul dintre cei mai determinanți profesori, respectiv rectorul Seminarului și al Facultății de Teologie din Alba Iulia, și anume dr. Nemeček József, a provenit de la dieceza de Oradea, și care s-a bucurat de încrederea episcopului Márton Áron. A ajuns la Alba Iulia tot în anul 1952, în așa-numită perioada preoților pacifiști, dar episcopul Márton Áron a considerat necesară continuarea activității lui Nemeček în scopul Seminarului de Teologie. Nemeček József a fost o personalitate de stil mare, un diplomat extraordinar și un om de mare cultură. În 1955 episcopul Márton Áron l-a rugat personal să rămână în cadrul Seminarului și să ocupe funcția de rector. Nemeček a reușit, prin rafinamentul său, să rezolve chiar și cele mai delicate probleme. Directorii generali ai ministerului de afaceri religioase l-au acceptat și l-au tratat ca pe un partener demn. Se presupune că episcopul Márton Áron tocmai din acest motiv a ținut la Nemeček József. Biserica romano-catolică fără regulament de organizare și de funcționare nu putea să se confrunte la toate nivelurile cu organele de stat. Chiar și episcopul Márton Áron a ales dialogul, și în interesul Seminarului de Teologie de la Alba Iulia, l-a considerat cel mai potrivit reprezentant al celor patru dieceze pe preotul și profesorul din Oradea, dr. Nemeček József.

Pe lângă formarea preoților, am încercat să prezint viața spirituală și activitatea preoților, relația lor cu autoritățile de stat, și nu în ultimul rând participarea lor la adunările pacifiste. Am reușit să sintetizez tema adunărilor pacifiste și a cursurilor de perfecționare teologică între 1951-1989, la care am participat personal timp de 15 ani. Am discutat de asemenea reorganizarea și funcționarea instituției

de protecție socială înființată pentru preoți. O parte determinantă a activității pastorale o reprezintă biserica și liturghia. De aceea este de înțeles de ce am dedicat în teza mea de doctorat o parte mai cuprinzătoare descrierii liturghiei, mai ales pentru că în aceasta se poate descoperi una dintre caracteristicile particulare ale diecezei. Introducerea reformelor de dinainte de-al doilea sinod de la Vatican și modificările de limbaj ale slujbelor oficiate după sinod, au luat loc chiar în perioada comunismului. Dar acest lucru a conferit forță și entuziasm preoților și creștinilor.

Educația religioasă a însemnat și înseamnă și acum pulsația interioară a vieții. Acest principiu de bază al vieții religioase a fost apreciat chiar și în dieceza de Oradea. Mai ales atunci, când legea educației din 1948 a alungat educația religioasă din școli în „biserică”. Preoțimea din Oradea a acceptat noua situație, și a încercat să îndeplinească – în ciuda anti-propagandelor – obiectivul educației religioase, care s-a limitat la două aspecte: familia și biserica. De aceea, preoții au îndemnat părinții la îndeplinirea obligațiilor sfinte ale acestora. Preoții au încercat să asigure condițiile educației religioase. Arhiepiscopii au obligat preoții la luarea în evidență a tuturor copiilor și la asigurarea educației religioase acestora.

În mod oficial legea nu a interzis orele de religie ținute în biserici pentru copii sau participarea lor la slujbe religioase, însă în practică acest lucru a fost împiedicat în mod explicit. După încheierea acordului din 1948, în cazul altor confesiuni, dar și al bisericii catolice, s-a dispus ținerea orelor de religie dimineața, în zilele de sâmbătă și duminică, când preoții au fost ocupați cu alte treburi preoțești (cununie, botez, vecernie, liturghie, etc.). Atitudinea episcopului Márton Áron a însemnat sprijin preoților care au ținut orele de religie în cadrul diecezei de Alba Iulia, dar acest sprijin a lipsit în cazul preoțimii din Oradea rămasă „fără episcop”. Însă acest lucru nu a însemnat, că educația religioasă nu există în Oradea. Mai degrabă, conducerea bisericii nu a dedicat prea multă atenție preoților care au predat orele de religie. La sfârșitul anilor 1960 s-a îmbunătățit situația educației religioase în cadrul parohiilor. Însă lipsa cărților de religie a rămas în continuare o dificultate. În baza solicitării episcopiei de Alba Iulia cu data de 27 martie 1958, cu aprobarea departamentului de afaceri religioase s-a publicat Catehismul Mic Romano-catolic în 15.000 de exemplare, din care și credincioșii din Oradea au primit câteva exemplare. În ani 1970-1980, catehismul, care prospera la nivel mondial în spiritul celui de-al doilea sinod de la Vatican, și-a făcut simțit efectul său și în cadrul diecezei de Oradea, în timp ce generația nouă a preoților a încercat să facă rost de cărțile religioase moderne pentru a preda orele de religie în spiritul acestora.

Întrucât preoții au administrat un institut (parohii) recunoscut de societate, am fost nevoit să prezint într-un mod mai cuprinzător dispozițiile statului referitoare la biserică. Dintre sarcinile administrative responsabile ale preoților, întocmirea bugetului și verificarea calculelor a solicitat cel

mai mult timp și energie. Autoritatea diecezelor s-a transformat în „canalul” de transmitere a dispozițiilor statului și a legilor de urgență. Desigur, câteva legi au fost incontestabile și legitime, dar nu lipseau nici dispozițiile provocative și inutile. Fiecare instituție religioasă (episcopie, capitol, parohie, seminar teologic, etc.) trebuia să dispună de buget propriu, verificat de Ministerul Cultelor. Însă, după un timp, „verificările” s-au transformat în „aprobări”, prin care instituțiile bisericești au devenit supușii Ministerului Cultelor, respectiv ai departamentului de afaceri religioase. În paralel cu buget au continuat să existe și verificările financiare – permanent schimbătoare. Ministerul Cultelor a considerat preoții din fruntea instituțiilor bisericești existente pe teritoriul Republicii Populare Române ca administratorii averilor și bunurilor imobiliare și mobiliare colective, de aceea prevederile legilor referitoare la contabilitatea și gestionarea bunurilor colective au fost aplicate și asupra acestor preoți. Ei au fost obligați să facă toate demersurile necesare pentru gestionarea bunurilor, cu scopul prezervării acestora. Aceste legi au fost completate de legile inventarierii, prin care preoțimea a fost de-a dreptul paralizată și distrusă.

Întrucât dieceza de Oradea a fost cea mai bogată dieceză înainte de evenimentele de naționalizare, nu pot să omit din prezenta lucrare nici sintetizarea desproprietărilor. După Trianon s-a confiscat 96% din patrimoniul episcopiei romano-catolice din Oradea, ceea ce s-a continuat și după cel de-al doilea război mondial. În timpul regimului partidului comunist, statul a confiscat grădina capitolului arhiepiscopal, pădurile și terenurile episcopale, cea mai impozantă clădire a diecezei, palatul episcopal, biblioteca, lucrări de artă prețioase, imobilele parohiilor, cimitire, etc.

În mai 1964 dieceza de Oradea a avut parte în evenimente foarte palpitate: creștinii ortodocși și protestanți, prin atitudinea, susținerea și rezistența lor, au reușit să împiedice demolarea bisericii Sfântul Ladislau, o adevărată comoară a orașului. Autoritatea diecezană deja a aprobat cererea statului, și a dispus eliberarea și evacuarea bisericii. Parohul substituit, dr. Dászkál László, în data de 18 mai 1964, în a doua zi de Rusalii, a oficiat „ultima” slujbă religioasă. Cronica parohiei amintește faptul că creștinii s-au rugat toată ziua în biserică, iar la ora 6 după-masă, aceasta a fost deja plină, nu se putea mișca înăuntru. Populația Oradiei și-a dovedit hotărârea: nu au părăsit biserica nici după terminarea slujbei, ci au făcut profesii de credință. Degeaba au apărut oamenii Securității; biserica a fost înconjurată de credincioși, rugându-se și păzind biserica în timp ce au cântat. Credincioșii catolici au primit sprijin din partea grupurilor de oameni de alte confesiuni. Tinerii entuziaști au confecționat pancarde și au încercat să recrute oameni pentru protejarea bisericii. Reformatul Perei Ferenc și colegii săi și-au asumat pedeapsa aspră pentru fapta lor, dar nu au abandonat simbolul Oradiei, biserica Sfântul Ladislau. Zidarii trimiși la fața locului nu au avut curajul să înceapă demolarea. În ciuda faptului că în oraș poliția a demarat numeroase razii, iar ofițerii au legitimat fiecare om de pe stradă, nici ei nu au

putut opri oamenii care s-au rugat și au cântat în jurul bisericii Sfântul Ladislau. În final, după trei zile de rezistență, oamenii autorității au cedat și au renunțat la demolarea bisericii. Nu au avut curajul să întindă prea tare coarda, de aceea planul de demolare s-a „suspendat”, astfel biserica Sfântul Ladislau a rămas comoara și ornamentul orașului.

În ultimul capitol al tezei de doctorat voi discuta caracterul specific al diecezei, viața și activitatea parohiilor catolice slovace din perioada comunistă. Localități importante din dieceza de Oradea: Budoii, Borumlaca, Șinteu și Făgetu. În aceste localități există pastorație în limba slovacă, împreună cu filialele care aparțin de parohia-mamă.

Prima localitate din dieceza de Oradea a fost comuna Budoii: slovacii au apărut aici deja la începutul secolului al 19-lea (1803) și au populat regiunea Budoiiului. La începutul secolului al 20-lea, lângă sat s-a înființat o mină de cărbune și o mină de asfalt, ceea ce a asigurat un venit sigur pentru bărbați, precum și fabrica de sticlă din Pădurea Neagră. Dar nu numai locuitorilor din Budoii, ci și slovacilor stabiliți în regiune (Aleșd, Șinteu, Vâlcelele, Derna, Sacalasa Nou). Comunele slovace nu au fost niciodată complet închise; locuitorii slovaci s-au infiltrat în orașele din jur în căutarea mijloacelor mai bune de trai, au înființat comune noi, în timp ce și-au păstrat identitatea lor. Comunitățile maghiare și catolice au marcat elementele tradiționale slovace din punct de vedere cultural și național. Este interesant faptul că, deși acești slovaci au vorbit în limba maghiară, nu și-au pierdut identitatea lor slovacă. Nici chiar în perioada comunistă, datorită credinței adânci.

În sfârșit, pot să trag următoarele concluzii:

- Dieceza de Oradea s-a modificat conform schimbărilor repetate ale imperiului. În anul 1929 s-a unificat aequo-principaliter cu episcopia de Satu Mare, iar cu 11 ani mai târziu, recăpătând hotarele sale originale, a devenit din nou o dieceză independentă, apoi în 1948 a fost din nou unificată în condiții de egalitate cu partea de pe teritoriul României a episcopiei de Satu Mare. În perioada comunistă, caracterul unificat sau separat al diecezei nu a provocat ecou pozitiv în ierarhia diecezei. În sfârșit, în 1983, cele două dieceze s-au despărțit din nou, însă disputa jurisdicției bisericești, care s-a rezolvat prea târziu, și-a lăsat amprenta pe ierarhia și activitatea diecezei de Oradea. Dintre cele două dieceze unificate aequo-principaliter, dieceza de Oradea întotdeauna a jucat un rol secundar: episcopul investit cu jurisdicție bisericească, respectiv ordinarul au fost desemnați din Satu Mare.
- Prin legea cultelor din 1948, dieceza de Oradea a fost degradată la rangul de „protopopiat”, iar împreună cu dieceza de Satu Mare și Timișoara, s-a subordonat episcopiei de Alba Iulia. În practică, această stare a existat timp de câțiva ani (1948-1955), în timp ce în centrul din Alba Iulia au îndeplinit diferite funcții cinci preoți din Oradea. Preoți, care mai târziu au

jucat un rol important în viața diecezei de Oradea (dr. Pop József, Zitzmann Ferenc, dr. Hosszú László, Török László, dr. Nemeček József).

- În baza dispoziției Sfântului Scaun, *Nominatio Substitutorum* din 1948 (care de altfel a suspendat alegerea substitutului capitolului), episcopul dr. Scheffler József, guvernatorul apostolic din Oradea, a desemnat un ordinar și pentru Oradea: pe primul loc l-a desemnat pe protonotarul Schriffert Béla, iar locul doi și trei au fost ocupate de canonicii dr. Lestyán Endre și Beóthy Zsolt. După ce episcopul și juristul bisericesc Scheffler a desemnat și pentru Oradea un ordinar substitut, acesta a tratat cele două dieceze ca două dieceze separate și din punctul de vedere al dreptului bisericesc, de aceea putem considera că desemnarea ordinarului substitut a fost legitim. Însă, dacă dieceza de Oradea și cea de Satu Mare ar fi fost tratate ca dieceze unificate (de ex. statul român le-a considerat unificate până în 1948), atunci întrebarea ordinarului substitut devine controversată.

Dr. Scheffler János a pus deoparte orice dilemă, și a desemnat și pentru Oradea un ordinar substitut. Dr. Schriffert Béla a guvernat dieceza de Oradea în calitate de vicar general al episcopului și guvernatorului apostolic Márton Áron între 1939-1942, apoi între 1942-1950 ca vicar general al episcopului și guvernatorului apostolic dr. Scheffler János, iar între 1950-1952, până la arestarea lui, ca ordinar substitut.

- După arestarea lui Dr. Schriffert Béla (18 august 1952), canonicul Lestyán Endre trebuia să preia guvernarea diecezei, cu titlu de ordinar substitut. Întrucât canonicul Lestyán Endre, respectiv Beóthy Zsolt au refuzat postul, prin fapta lor au dat șansă pentru un procedeu ilegal bisericesc. Întrucât alegerea capitolului arhiepiscopal – în baza dispoziției *Nominatio substitutorum* – a fost suspendată din partea bisericii, alegerea capitolului substitut (la fel, ca în București și Alba Iulia) a fost considerată ilegală. În urma intervenției sale, ministerul cultelor (cu scopul intimidării lui Lestyán Endre și Beóthy Zsolt) a ales în 1952 în fruntea episcopiei de Oradea abatele și canonicul din Sâniob, dr. Pop József, fără jurisdicție bisericească.
- S-a dus și titlul de ordinar (în 1952), care de fapt nici nu avea mare importanță, deoarece problema jurisdicției putea fi rezolvată în mod simplu de către biserică; apoi s-a rezolvat de asemenea problema vicarilor din cadrul diecezei de Oradea, care – din perspectiva statului – au avut doar titlul de „protopopi”. Tensiunea și rivalizarea (care a existat până în 1983, la separarea episcopilor din punct de vedere juridic) dintre conducătorii celor două dieceze este de înțeles. Însă, în 1983, separarea diecezelor din punct de vedere bisericesc, respectiv acceptarea lor de către stat, a însemnat un eveniment foarte important. Importanța acestuia

constă (conform curții a înalților demnitari ecleziastici din Oradea) în faptul că Dr. Dászkál István a putut să guverneze dieceza în funcția de „ordinar” (și nu numai ca „vicar”). După părerea mea, și mai important a fost faptul (asupra căruia nimeni nu a reflectat până acum) că după schimbările din decembrie 1989, separarea episcopilor a căpătat sens, în urma căreia Sfântul Scaun a reușit să rezolve la data de 14 martie 1990 problema episcopiei de Oradea, în ciuda haosului politic: a desemnat în persoana lui Tempfli József un episcop în fruntea diecezei independente.

- În perioada comunismului, dieceza de Oradea a fost guvernată – din punctul de vedere al statului – de protopopi, și de „vicari”, din punctul de vedere al bisericii. Fiecare guvernator a fost o personalitate cultivată cu pregătire teologică, și fiecare a luptat pentru independența diecezei.
- Abatele din Sâniob, dr. Pop József, care s-a împrietenit prea mult cu autoritățile de stat, în 1951 a revenit pe scenă cu un trecut dubios. Fiind o persoană foarte inteligentă, a fost un om cu influență în ceea ce privește guvernele române existente între cele două războaie mondiale, în perioada celui de-al doilea război mondial și în timpul regimului comunist. După cea de-a doua hotărâre de la Viena, dr. Pop József s-a refugiat în regiunea sudică a Ardealului, și a jucat un rol neplăcut în problema pădurilor care au făcut parte din patrimoniul diecezei. În perioada comunistă, Pop József (Iosif) s-a bucurat întotdeauna de avantaje în fața autorităților de stat, fie că a avut dreptate, fie că nu. A și profitat din acest lucru: nu întotdeauna în favoarea bisericii, ci mai degrabă pentru interese personale.
 - În perioada comunistă, Pop József a reușit să profite de aceste avantaje în fața organelor de stat (dr. Petru Groza, conducătorii ministerului cultelor) pentru îndeplinirea carierei sale. Chiar dacă nu a ajuns în scaunul episcopului de Alba Iulia, a reușit să ajungă în fruntea diecezei de Oradea atunci, când, la presiunea statului, s-a înființat conducerea centrală interdiecezană din Alba Iulia pentru cele patru episcopii din Ardeal. Dr. Pop József s-a folosit de ocazie și s-a ocupat de asemenea de conducerea Facultății de Teologie din Alba Iulia între 1952-1955. După eliberarea lui Márton Áron a părăsit Alba Iulia, și s-a întors în dieceză. Însă titlul său din cadrul bisericii nu i-a fost de ajuns, de aceea a devenit candidat în Marea Adunare Națională. Întotdeauna s-a stabilit unde trebuia; cu alte cuvinte: „s-a jucat cu diavolul”. Dr. Pop József a rămas o persoană de încredere pentru autoritățile de stat, care în schimb au îndeplinit dorințele discrete ale acestuia. Însă a ajuns să atingă un lucru: dieceza de Oradea a putut să funcționeze independent, deși în calitate de „protopopiat”.

- Succesorii lui Dr. Pop József nu au putut să schimbe foarte mult situația juridică deja existentă, și au fost nevoiți să se supună cerințelor din partea autorităților de stat. Vicarii însă nu sunt „episcopi”, iar autoritățile de stat sunt la fel de agresivi față de ei ca de exemplu cu episcopul de Alba Iulia. Datorită rangului lor bisericesc, au puterea de a le obliga la compromisuri.
- Vicarii generali au resimțit consecințele problemelor/disputelor referitoare la jurisdicție. Întrucât dr. Pop József a obținut guvernarea diecezei de Oradea la presiunea statului și în schimbul decretului bisericesc, nu a deținut jurisdicție bisericească. Hiatul bisericii nu l-a îngrijorat, deoarece a rezolvat împreună cu fostul episcop din Oradea, Fiedler István, problema serviciului bisericesc (hirotonisire). Guvernul a trecut peste reactivarea episcopului Fiedler István (hirotonisire, sfințirea uleiului, confirmare). Această „evitare” este interesantă, deoarece autoritățile de stat au avut rezerve față de episcopii care au fost eliberați din închisoare și hirotonisiți în secret (Boros Béla și Dumea János). Fiedler István și-a continuat liber activitatea la presiunea statului în perioada comunistă chiar și după demiterea lui de către Sfântul Scaun (în 1939).

În discursul său funerar la înmormântarea vicarului Hosszú László a spus: „După retragerea sa din funcția de episcop diecezan măreția sa spirituală se dezvăluie și mai clar în fața preoțimii și a credincioșilor”, datorită unei personalități ca dr. Pop József.

- Problema jurisdicției a devenit acută după moartea episcopului Fiedler István (1957). Márton Áron nu a putut hirotonisi diaconii din Oradea fără scrisoare de eliberare, deoarece dr. Pop József neinvestit cu jurisdicție, nu a putut să elibereze astfel de scrisori. De altfel, în acest an, Pop József a fost ocupat cu alegerea sa de deputat, și nu s-a interesat foarte mult de problemele spirituale ale diecezei. Până atunci, în curtea înalților demnitari ecleziastici din Oradea, canonicul Lestyán Endre s-a ocupat de afacerile interioare ale diecezei, care în 1957 – având în vedere situația diecezei unificate – a obținut jurisdicție din partea ordinarului din Satu Mare, dr. Czumbel Lajos, iar până la moartea lui Pop József, el a administrat dieceza de Oradea (în fața autorităților de stat: în numele lui Pop József).
- Succesorii lui Pop József (Bélteky Ferenc, dr. Hosszú László, dr. Dászkál István) au pășit pe drumul deja bătătorit, respectând și glorificând unul pe celălalt. În 1968 Hosszú László a citit discursul funerar panegiric la înmormântarea vicarului „dornic de pace” Bélteky Ferenc. Cartea lui dr. Hosszú László despre „visul păcii” și „serviciul de pace” a fost publicat cu recomandarea lui Dr. Dászkál István, și tot el a fost cel care a citit discursul de adio cu ocazia arhiepiscopului retras din fruntea diecezei.

- Cei doi au avut un singur lucru în comun: în timp ce Bélteky Ferenc a acceptat fără rezerve implementarea în practică a jurisdicției bisericești, respectiv a luat la cunoștință faptul că vicarul general al ordinarului de Satu Mare, dr. Hosszú László întotdeauna a visat la titlul de „ordinar”, dr. Dászkál István a trăit în numele „supunerii” și a acceptat tot ce „i-a căzut în poale”, adică titlul de ordinar acordat de către Sfântul Scaun cu drept special (ad nutum Sancte Sedis).
- În perioada comunistă, dispariția episcopului onorific dr. Bogdánffy Szilárd, care și-a găsit sfârșitul prea tânăr, prin moarte de martir, a însemnat un interludiu nesemnificativ în viața diecezei. Vicarii nu au vorbit despre identitatea și activitatea sa, și niciodată nu l-au pomenit drept exemplu pentru generația tânără. Amintirea lui a căzut uitării. Cu toate că a fost foarte legat de Oradea, a crescut aproape de oraș, și a fost o stea pe cerul diecezei. Biografia episcopului onorific beatificat Dr. Bogdánffy Szilárd nu au găsit răspunsul nici până în prezent la întrebarea: ce a determinat pe tânărul originar din Timișoara, cu diplomă de bacalaureat în mână, să devină preot diecezan în Oradea. În baza cercetărilor mele pot să afirm faptul că cheia pentru rezolvarea acestui mister reprezintă misionarul piarist și profesorul Mertz Károly, originar din Oradea, deoarece Bogdánffy Szilárd și-a terminat studiile liceale la liceul piarist din Timișoara, iar conducătorul său spiritual, apoi oratorul său cu ocazia primei sale slujbe (primiție) a fost părintele Mertz Károly. Începând de la sfârșitul secolului al 19-lea a existat o tensiune între curtea înalților demnitari ecleziastici episcopali, având cu precădere membri germani, și școala piaristă maghiară, care a pus accentul pe formarea identității. Tensiunea nu a încetat nici după Trianon; ba chiar s-a amplificat. Din 1923 obligarea profesorilor piariști de a preda orele în limba română a fost fără rost, deoarece prin educarea în limba maghiară a elevilor în cadrul colegiilor au obținut rezultate mai bune (printre acești elevi se afla și Bogdánffy Szilárd). În loc de a-și continua studiile în cadrul seminarului teologic din Timișoara, care s-a germanizat din ce în ce mai mult, Bogdánffy Szilárd și-a schimbat dieceza, și influențat de preotul din Oradea, și-a început studiile teologice în cadrul seminarului din Oradea. Mai există un lucru în documente, ce mi-a atras atenția. Bogdánffy Szilárd s-a gândit ca din 1930 să-și continue studiile sale teologice la Roma, fapt ce este dovedit prin scrisoarea prietenului său din Timișoara, Eröss Alfréd. Episcopul onorific și guvernatorul din Oradea, Mayer Antal, i-a promis lui Bogdánffy posibilitatea de a studia la Roma, însă punerea în practică a acestei promisiuni s-a realizat într-o altă formă de către noul guvernator apostolic și episcop Fiedler István: Bogdánffy a fost trimis la Budapesta în loc de Roma. Presupun că Fiedler István,

episcop de Satu Mare-Oradea, fost canonic din Timișoara, a adus cu el „prejudiciul” timișorenilor, având în vedere că în urmă cu un an au pierdut un diacon foarte valoros în persoana lui Bogdánffy Szilárd.

- Viața diecezei de Oradea și-a păstrat stilul baroc și în perioada comunistă. Vicarii, canonicii și alți demnitari ecleziastici au pus accent mare pe aparențe. Cu ocazia sărbătorilor (Sfântul Ladislau, sărbătoarea Domnului, jubilee ecleziastice, etc.) au recurs la serviciile preoților din oraș și din împrejurimi, sub pretextul asistenței ecleziastice, însă le-au distribuit roluri de figuranți. Demnitarii bisericești au primit invitații la marea zi, care conțineau instrucțiuni exacte: din nou, accentul s-a pus pe îmbrăcămintea distinctivă.
- În biserica catedrală au continuat concertele și slujbele și în perioada comunistă, atrăgând credincioșii și amatorii de muzică în biserici. Concertele au avut un caracter „de iluzie”, fiind evenimente liniștitoare pentru conștiință, pentru că „au existat” în biserici. În același timp, oamenii au fost „liniștiți”, dezobișnuiți de cântecele comunitare.
- Consecințele și rezultatele dispozițiilor liturgice din Oradea înainte de cel de-al doilea sinod de la Vatican au fost interesante și pentru mine. Reforma liturgică realizată la sfârșitul anilor 1950 a constituit o tranziție pentru reînnoirea liturgică după sinod. Acest lucru a fost benefic în special pentru dieceza de la Oradea, care avea o atitudine barocă, fiindcă dispozițiile din anii 1970 ar fi cauzat mai multe dificultăți generației mai în vârstă. Începând cu anul 1957, nici eliminarea slujbelor sfinte nu a decurs fără probleme. Credincioșii și preoții au ținut la formele obișnuite și familiale, cu toate că acestea au reprezentat deformații ale serviciilor religioase.
- Viața spirituală a Oradiei a fost caracterizată în mod special de prezența diferiților ordini. În perioada comunistă misionarii s-au rezumat la activitatea pastorală, în timp ce misionarele au fost prezente în viața parohiilor, deși foarte dispersate. Această stare de necesitate a determinat preoții-misionari (premonstrateni, capucini) să se alăture mișcării pacifiste, apoi s-au ocupat de conducerea parohiilor. Misionarele au ajuns într-o stare mai umilită: s-au amestecat în mulțimea credincioșilor, și și-au continuat activitatea lor. În ordinul ursulinelor găsim și o martiră (Hajdú Gabriella).
- Preoțimea din Oradea s-a transformat într-o turmă fără pastor. Vicarii au abandonat preoții. În această situație delicată au fost nevoiți să se supună presiunilor din partea statului. Consider că nu este corectă convingerea potrivit căreia preoțimea a fost exclusă în totalitate din viața comunitară prin secularizarea din 1948. Într-adevăr, cu ocazia sărbătorilor socialiste preoții nu au primit locuri în lojă, însă autoritățile de stat au contat pe colaborarea

activă a preoților din oraș și din provincie. Preoții au fost utilizați pentru recrutarea mulțimii, în timp ce serviciile bisericești au fost reprimare prin intermediul lor; în cel mai bun caz, slujbele au fost permise doar dimineața, pentru a nu deranja sărbătorile comuniste. Autoritățile au așteptat o colaborare și mai intensivă în promovarea și favorizarea lucrărilor din agricultură.

- Preoțimea pastorală a fost desemnată în funcția de „administrator” în anii 1950-1960. Preoții au efectuat inventariatul și alte dispoziții, încât nu au mai avut timp nici pentru pregătirea activității lor, nici pentru îndeplinirea acesteia. Mulțimea ordinelor guvernului român a sufocat preoțimea.
- Am reușit să dezvălui gândirea preoților pacifiști din România și atitudinea lor față de activitatea pastorală prin scrierile consemnate în Domus Historia ale abatelui-paroh, administrator al parohiei Sfântul Ladislau din Orașul Nou, dr. Ópalotay János (1908-1986).

Este interesantă atitudinea preoțimii catolice de atunci față de programele comuniștilor, mai ales față de acel sistem de concepții, care promitea rezolvarea problemelor sociale. Utopia socialismului a ascuns în fața multora realitatea completă. Preoții pacifiști nu au observat că au participat în întărirea regimului de partid unic prin eforturile și munca lor „de intenție bună”. Cu toate acestea ei nu pot fi numiți preoți cu totul înstrăinați de biserică. Acești preoți au căutat, sau mai bine zis, au încercat să aducă la numitor comun devotamentul lor față de biserică și loialitatea lor față de stat. Bineînțeles, nu au reușit! Iar greșeala lor nu a fost observată la timp: au luat serios și au crezut cuvânt cu cuvânt libertatea acordată bisericii și libertatea cultelor „asigurată” de constituție; au amplificat unilateral aspectele pozitive din partea statului, iar zvonurile și bârfele răspândite despre conducătorii bisericii locale, dar mai ales despre Vatican, au fost privite în culori sumbre. Nu au observat, sau nu au vrut să ia la cunoștință hărțuirea religioasă declanșată în numele libertății cultelor. Au avut încredere în democrația populară și în realizările democrației. În aprecierea lor legile oficiale de stat (constituție, legea cultelor, diferite dispoziții) nu au fost jignitoare sau ofensive în sine, doar organele locale ale autorităților au „abuzat” de ele în timpul executării acestora. Deci, aparatul de stat este bun, acceptabil!

- Parohiile din Oradea au fost paralizate de sărbătorile și festivitățile organizate în cadrul catedralei (confirmare, prima-cuminecare, sărbătoarea Domnului, sărbătoarea Sfântului Ladislau, Vinerea Mare). Efortul curții centrale a înalților demnitari ecleziastici a avut rolul de a atrage la bazilică o comunitate formată, și de a crea impresia unei dieceze active prin numărul mare al catolicilor, în timp ce cele 10 parohii ale orașului și parohiile din regiune au suferit pagubele enorme din cauza atragerii credincioșilor la bazilică, astfel nu au avut posibilitatea de a forma viața lor de comunitate (în primul rând din cauza „furtului”

confirmării și a primei-cuminecări). Înalții demnitari, care s-au deplasat la Oradea cu ocazia sărbătorilor (de ex. vizita nunțului Luigi Poggi în 1980 de ziua Domnului, vizita episcopului Bálint Lajos în 1982, cu ocazia hirotonisirii, vizita episcopului de Alba Iulia, dr. Jakab Antal în 1989, cu ocazia unei înmormântări) au plecat cu convingerea că totul este în ordine în cadrul diecezei, iar bazilica este arhiplină cu credincioși. Deși au fost mobilizați doar credincioșii parohiilor din împrejurimi.

Ar fi bine să învățăm din greșelile din trecut și să renunțăm la organizările centrale, deoarece astfel preoțimea din Oradea rămâne doar un grup „figurant” în relația ei cu autoritatea centrală. Pericolul pastorilor nu a încetat și a rămas în starea neschimbată din perioada comunistă: ocazional ne liniștim conștiința cu aparența grupurilor adunate în bazilică sau la rezidența episcopală (de cele mai multe ori aceleași grupuri!).

- Autonomia diecezei câștigată de către dr. Pop József a provocat izolarea diecezei și preoțimii acesteia: nu s-au alăturat seminariilor teologice organizate în cadrul facultății de teologie din Alba Iulia, și nu au participat la exercițiile spirituale comune. În ultimii ani nu au organizat examene pentru parohi, cu toate că Legea în vigoare privind Biserica a dispus participarea preoților la examenele parohiale. În timp ce preoții din Satu Mare și Timișoara au mers la Alba Iulia pentru a participa la exercițiile spirituale comune, preoțimea din Oradea s-au ținut deoparte. La fel s-a întâmplat și atunci, când preoțimea din Oradea nu a participat la cursurile de perfecționare organizate în vara anului 1977, cu toate că au fost câțiva preoți care și-au exprimat dorința lor de a participa. Ei au fost opriți de autoritatea centrală, iar cei care au participat, au fost sancționați.
- Rezultatul izolării a fost faptul că adunările ecleziastice au fost caracterizate în continuare de aspectul adunării pacifiste. Începând cu anii '70, în Ardeal, Satu Mare și Timișoara, cursurile au fost ținute de obicei de profesori de teologie, educația civilă obligatorie a fost redusă la 5 minute de lectură, iar în Oradea temele teologice au pierdut din importanță în favoarea temelor pacifiste/civile.
- Educația religioasă s-a bucurat de succes în special în comunitățile îndepărtate, mai ales în rândul slovacilor. Programul de sâmbătă-duminică dispus de stat a creat numeroase dificultăți. Educația religioasă a obținut două puncte centrale la nivelul diecezei: cursurile de pregătire comasate pentru copii la prima-cuminecare și la confirmare.
- Preoțimea diecezei a pierdut din numărul și din calitatea sa în perioada comunistă. Preoțimea din Oradea a fost faimos, pentru că o mare parte dintre preoți și-au terminat studiile în străinătate, iar mulți dintre ei au obținut titlul de doctorat. Cei care au avut

posibilitatea, au părăsit dieceza în perioada comunistă (Bauer Mihály a părăsit preoțimea în 1975 la Roma; Rencsik István a plecat în străinătate în 1987, și-a luat doctoratul, apoi s-a excardinat).

- Dezvoltarea și formarea diecezei în perioada comunistă este caracterizată în mod direct de parohul dr. Rencsik István în 2000, în *Historia Domus* gestionată de către el. Parohul folosește proverbul „Așa trece gloria lumii” pentru descrierea diecezei de Oradea: „așa trece gloria unei dieceze cu un trecut mare, cum a trecut și gloria diecezei de Oradea în ultimele decade. Azi, gloria trecutului este răspândită doar de numele răsunător: „Dieceza de Oradea”, dieceza Sfântului Ladislau, a cărei istorie a fost scrisă de Bunyitay Vince.” Parohul deschide cu un ton pesimist, apoi continuă scrierea cronicii, în care găsim câteva constatări asupra cărora putem să ne reflectăm: „...ne amintim de cei mari din trecut. Sărbătorile sunt interminabile. În fiecare an avem o comemorare. Deși toate aceste lucruri ne atrag atenția asupra unui singur motiv, care este în același timp motivul decăderii: pierim, dispărem! Dispărem, dar sigur!” Am citat aceste rânduri cuvânt cu cuvânt, deoarece constatările parohului dr. Rencsik István sunt prea dure și sumare. Fără să intru în discuție cu el, accept câteva remarci și concluzii trase de dumnealui, dar nu pot să fiu complet de acord cu el. Chiar și teza mea de doctorat se confruntă cu trecutul brutalizat al diecezei de Oradea, cu dificultățile, cu lupta pentru împiedicarea demolării bisericii, cu gândirea și activitatea pastorală rătăcită, apoi trezită la realitate a preoților pacifiști, etc. Dar începând cu 1990, de data aceasta cu un episcop în frunte, dieceza de Oradea nu poate fi considerată o episcopie care tinde spre prăbușire. În ciuda problemelor permanente, am încercat să pun speranța pe primul plan; compromisele ierarhiei încărcate cu slăbiciunile omului le-am considerat ca metode aplicate în scopul supraviețuirii și al atingerii cauzelor nobile. Sper ca și cititorii mei resimt acest lucru din rândurile mele.

În concluzie, pot să spun că istoria diecezei de Oradea din perioada comunistă a fost pătată de evenimente sumbre și triste, dar în ansamblu nu trebuie să se rușineze de trecutul ei; preoții și credincioșii diecezei de azi trebuie să fie mândre de istoria acesteia. Biserica romano-catolică din Oradea a servit mântuirea omului chiar și în acele perioade când slujbele religioase au fost limitate, sau când instituțiile sale, care coordonau rolul ei din viața religioasă și socială, au fost confiscate. Însă trebuie să simțim rușine dacă ignorăm perioada care și-a lăsat amprenta pe istoria diecezei noastre. Episcopul onorific și canonicul din Oradea, Ipolyi Arnold, se referă critic la contemporanii săi pentru indiferența lor față de trecut: „Cea mai mare dificultate o reprezintă ignoranța, lipsa simțului comun sau indiferența comunității față de noțiunile culturale

naționale, față de cunoașterea trecutului sau față de datoriile din viitor”. Prin teza mea de doctorat am dorit să evit acuzația-Ipolyi.

Bibliografia Selectivă

I. Izvoarele Principale (Források)

Documentele ecclesiastice (Szentszéki dokumentumok):

- Acta Sanctae Sedis. Commentarium Officiale. Città del Vaticano (1909–)
- Codex Iuris Canonici. Liberia Editrice Vaticana. Roma 1917.
- Codex Iuris Canonici. Liberia Editrice Vaticana. Roma 1983. Magyarra fordította Erdő Péter. SZIT. Budapest 1985.
- DENZINGER, H.–HÜNERMANN, P.: Hitvallások és az Egyház Tanítóhivatalának megnyilatkozásai. (Ford. és szerk. Fila B., Jug L., Burger F.) SZIT. Budapest 2004.
- Sancta Congregatio Consistorialis decretumai 1941, 1942.
- XXIII János: Pacem in terris. SZIT. Budapest 1963.
- XI. Pius: Quadragesimo Anno. In: Az Egyház társadalmi tanítása. Dokumentumok. (Szerk. Tomka M.–Goják J.). Szent István Társulat Könyvkiadó. Budapest é. n.
- X. Szent Pius: Quam singulari decretum ASS 2 (1910) 582 skv. Denzinger Enchiridion 2137–2144. sz. 606–607.
- VI. Pál: Indulgentiarum doctrina. Roma 1967. (magyarul lásd: Bűnbocsánat és Oltáriszentség. Budapest 1976. 321–334.)
- Ioannes Paulus Episcopus: Sacrae disciplinae leges kezdeti apostoli rendelkezését ld. Az egyházi törvénykönyv, a Codex Iuris Canonici hivatalos latin szövege magyar fordítással és magyarázattal (Szerk., ford., és a magyarázatot írta Erdő Péter). SZIT. Budapest 1985. 30–46.

Izvoarele arhivistice inedite și ... (Levéltári és nyomtatott forrásgyűjtemények):

- Corpus legislativ privind viața religioasă din România. Vol. I. (Ed. Anghelescu, Gheorghe–Stoica, Valeriu–Bourceanu, A. Claudiu). Vasiliana. Iași 2008.
- Gyulafehérvári Batthyaneum Könyvtár.
- Gyulafehérvári Érseki Levéltár
- Fond. A Gyulafehérvári Papnevelde iratai.
- Fond. Papnevelde tanulmányi iratai.
- Fond. Hallgatókkal kapcsolatos iratok.
- Fond. Tanári értekezletek jegyzőkönyvei.
- Fond. Szentszéki iratok.
- Fond. Püspöki körlevelek
- Fond. Más egyházmegyék körlevelei
- Fond. Márton Áron Múzeum
- Gyulafehérvári Hittudományi Főiskola Levéltár
- Nagyváradi Püspöki Levéltár
- Fond. Püspöki körlevelek
- Fond. Más egyházmegyék körlevelei
 - Fond. Személyi hagyatékok
- Fond. Papok személyi nyilvántartása
- Nagyváradi Székeskáptalan Levéltára,
 - Fond. Káptalani jegyzőkönyvek
- Szatmári Püspöki Levéltár

- Fond. Körlevelek
- Historia Domus, Nagyváradi Székesegyházi Plébánia,
- Historia Domus, Nagyváradi Velencei Plébánia,
- Historia Domus, Nagyváradi Ósszi Plébánia,
- Historia Domus, Királydaróc Plébánia,
- Historia Domus, Nagyváradi Újvárosi Szent László Plébánia,
- Historia Domus, Szilágycseh Plébánia
- Historia Domus, Szilágysomlyó Plébánia
- Historia Domus, Tasnád Plébánia
- Historia Domus, Tasnádszántó Plébánia
- Tasnádi Plébánia Levéltár
- Nagyváradi Városi Levéltár
- A nagyváradi egyházmegye történelmi szemlézete. Nagyváradi 1995.
- A nagyváradi egyházmegye történelmi szemlézete. Nagyváradi 2003.
- A nagyváradi székeskáptalan 1948. szeptember 29-én tartott rendkívüli ülésének jegyzőkönyve. In: Út a vértanúsághoz. Bogdánffy Szilárd emlékkötet I. (szerk. Emődi András). Nagyváradi 2011.
- A Vatikán romániai ügynökeinek kémpere. Sikra. Budapest 1952.
- Jakab Antal 1951. július 25-én kelt levele Id. GYÉL. Num. 1460–1951.
- Kovacs, Dusan: Dejiny Slovenska. Nakladatel stvi Lidov naviny. Praha 1998.
- Lakatos Attila: Boldog Bogdánffy Szilárd vértanú püspök élete. In: Út a vértanúsághoz. Bogdánffy Szilárd emlékkötet I. (szerk. Emődi András). Varadinum Script Kiadó. Nagyváradi 2011.
- Litterae Circulares Dioeceseos Varadinensis Lat. Nr. I. Anno Domini 1948.
- Pakocs Károly: Küzdelem a lelki vakság ellen. 1953. (kézirat). In: GYÉL. Pakocs-hagyaték.
- Márton Áron 1955. augusztus 3-án kelt jelentése a Szentszékhez. In: MÁM. Személyi hagyaték.
- Schriffert Bélának Márton Áronhoz írt 1956. augusztus 23-án kelt levelét a GyFL a 2321/1956. sz.
- Tájékoztató az Erdély-rész Római Katolikus Egyházmegyék vezetésének törvényességéről. In: Historia Domus, Szent László Plébánia II. kt. 106–112.

II. Lucrări generale, sinteze istorice și colecții documente

- Bodeanu, Denise–Novák Csaba Zoltán: Az elnémult harang. Egy megfigyelés története, Pálfi Géza élete a Securitate irataiban. Pro-Print Könyvkiadó. Csíkszerda 2011.
- Bozgan, Ovidiu: Cronica unui eșec privizibil. România și Sfântul Scaun în epoca pontificatului lui Paul al VII-lea (1963–1978). București 2004.
- Böcskei László: Imafüzet Isten szolgája Bogdánffy Szilárd vértanú püspökhöz. 1–36. Kiadja a Nagyváradi Római Katolikus Püspökség. 2010.
- Bura László: Boldog Scheffler János. Szatmárnémeti 2011.
- Bura László: Hűségesen, fáradhatatlanul. Scheffler János szatmári megyéspüspök életútja. Szatmárnémeti 2002.
- Dukrét Géza (szerk.): Római katolikus intézetek Nagyváradon. Varadinum Script Kiadó. Nagyváradi 2011.
- Fleisz János: Nagyváradi várostörténete. Sapientia Varadiensis Alapítvány, Europrint Kiadó. 2011.

- Fodor József: Jóságos atya és püspök. Fiedler István püspök élete. Szent László Könyvsorozat 2. Nagyvárad 2007.
- Fodor József: A nagyváradai egyházmegye ideiglenes főpásztorai a XX. században. Kolozsvár 2008.
- Godó Mihály: Önéletrajz. Testamentum. Glória Kiadó. Kolozsvár 2002.
- Grossu, Sergiu: Cavalerul României creștine. Editura Vremea. București 2006.
- Hetényi Varga Károly: Papi sorsok a horogkereszt és a vörös csillag árnyékában. II. kt. Lämpás Kiadó. Abaliget 1994.
- Hosszú László: Álmom a szeretet s a béke. Kiadja a Római Katolikus Esperesi Hivatal. Nagyvárad 1982.
- Jakubinyi György: Romániai katolikus, erdélyi protestáns és izraelita vallási archontológia. Kolozsvár 32010.
- Kolbai Mária (összeállította): A kis Gepida Kiadja a Római Unióhoz tartozó Szent Orsolya Rend. 2010.
- Kupán Árpád: Mezőbikácsi hősök és áldozatok a 20. század első felének tragikus sodrában. Nagyvárad 2005.
- Lőrincz Ottó: A Szent László királyról nevezett Várad-Újvárosi plébánias és templom monográfiája. Nagyvárad 2004.
- Marton József: Az erdélyi katolicizmus 90 éve (1900–1990). Kolozsvári Egyetemi Kiadó. 2008.
- Paál Árpád: A kisebbségi lét tanulóiévei Erdélyben II. Pallas-Akadémia. Csíkszereda 2008.
- Péter I. Zoltán: Nagyvárad. Múltidéző, városnéző kalauz. Prolog Kiadó. Nagyvárad 2011.
- Salacz Gábor: A magyar katolikus egyház a szomszédos államok uralma alatt. München 1975.
- Tempfli Imre: Sárból és napsugárból, Pakocs Károly püspöki helynök élete és kora 1892–1966. METEM könyvek. 2002.
- Tyukodi Mihály: Lendítse kistestvér! (Tyukodi Mihály írásaiból válogatta. Tempfli Imre). Szatmárnémeti 2000.
- Virt László: Katolikus kisebbség Erdélyben. Egyházfórum könyvei 7. Budapest–Luzer 1991.
- Virt László: Nyitott szívvel. Márton Áron erdélyi püspök élete és eszméi. Teleki László Alapítvány. XX. Század Intézet. Budapest 2002.

III. Monografiile (Egyháztörténelmi, világtörténelmi monográfiák)

- Adriányi Gábor: A katolikus egyház története a 20. században, Kairosz Kiadó. Győr 2005
- Adriányi Gábor: A Vatikán keleti politikája. A Mindszenti-ügy. Budapest 2004.
- A katolikus papok és hívek gyergyószentmiklósi értekezlete. A Katolikus Akcióbizottság kiadása. București. Str. Bărăției 27. é. n. 3–35.
- A katolikus papok és hívek marosvásárhelyi értekezlete. A katolikus akcióbizottság kiadása. 1950. 3–51.
- A Római Katolikus Státus kolozsvári közgyűlése. Kiadja a Római Katolikus Státus Igazgatótanácsa. Kolozsvár 1951. 3–39.
- Bartalis János: Halálra ítélve. Erdélyi ferencesek története 1949–1989-ig. Déva 2001.
- Bányai László: Közös sors – testvéri hagyományok. Politikai Könyvkiadó. Bukarest 1973.
- Benedek Fidél: Az erdélyi ferences rendtartomány II. Kolozsvár 2002.
- Borovszky Samu: Bihar vármegye és Nagyvárad. Nagyvárad 1901.
- Bottoni, Stefano: Sztálin a székelyeknél. Pro-Print Könyvkiadó. Csíkszereda 2008.
- Buzogány Dezső–Jánosi Csongor: A református egyház Romániában a kommunista rendszer első felében. L'Harmattan Kiadó. Budapest 2011.

- Casaroli, Agostino: A türelem vértanúsága. A Szentszék és a kommunista államok. SZIT. Budapest 2001.
- Chivu-Duță, Carmen: Cultele din România între prigonire și colaborare. București 2007.
- Cuciuc, Constantin: Atlasul religiilor și al monumentelor istorice religioase din România. Editura Gnosis. București 1996.
- Deletant, Dennis: Teroarea comunistă în România. Gherghiu-Dej și statul polițienesc, 1948-1965. Polirom. Iasi 2006.
- Emődi András: Bogdánffy Szilárd válogatott titkosszolgálati iratairól. In: Út a vértanúsághoz. Bogdánffy Szilárd emlékkötet II. kt. (szerk. uő). 171–182.
- Ferenczi Sándor: A gyulafehérvári (erdélyi) főegyházmegye történeti papi névtára. Szent István Társulat – Verbum Kiadó. Budapest–Kolozsvár 2009.
- Gagyi József: Románia társadalomtörténete 1918 és 1989 között. Sapientia EMTE. Csíkszereda 2009.
- Höffner, Joseph: Die Weltkirchliche nimmt Gestalt an. Bonn 1983.
- Keleti Ferenc: Nagyköveti jelentése Horváth Imre magyar külügyminiszternek Alexa Augustin legfőbb ügyésszel folytatott beszélgetésről (Bukarest, 1957. október 15.). In: Magyar–román kapcsolatok 1956–1958. Dokumentumok. (Sorozatszerkesztők: Ormos Mária és Vida István). Budapest 2004. 310–313.
- Krauter, Franz: Erinnerungen an Bischof Pacha, Temesvar 1982.
- Legszentebb ügyünk a békeharc. 1950. 3–38. (Szerző és Kiadó megnevezése nélkül).
- Lipcsey, Ildikó: Romania and Transylvania in the 20Th Century. Corvinus Publising. Buffalo – Toronto 2006.
- Martiri pentru Hristos, din România, în perioada regimului comunist. Editura Institutului Biblic și de misiune al Bisericii Ortodoxe Române. București 2007.
- Marton József: A keresztény jelenkor. Marosvásárhely 2008.
- Marton József (szerk.): Márton Áron Emlékkönyv. Kolozsvár 1996.
- Marton József: Az erdélyi / gyulafehérvári / egyházmegye története.. Gloria. Kolozsvár 1993.
- Marton József: Az erdélyi katolicizmus 90 éve (1900–1990). Presa Universitară Clujeană / Kolozsvári Egyetemi Kiadó. Kolozsvár 2008.
- Marton József (szerk.): Istenem és mindenem. Száz éve született Jakab Antal. SZIT.–Verbum Kiadó. Budapest–Kolozsvár 2009.
- Márton Áron: Papság. Márton Áron Hagyaték 5. kt. (Szerk. Marton József). Marosvásárhely 2009.
- Márton Áron: Bértmálás. Márton Áron Hagyaték 2. kt. (Szerk. Marton J.) Mentor Kiadó. Marosvásárhely 2006.
- Molnár János: A Nagyváradi (Királyhágómelléki Református Egyházkerület története 1944–1989.). Nagyvárad 2001.
- Nagy Mihály Zoltán– Olti Ágoston: Érdekképviselő vagy pártpolitika? Pro-Print Kiadó. Csíkszereda 2009.
- Péter I. Zoltán: Nagyvárad. Múltidéző, városnéző kalauz. Prolog Kiadó. Nagyvárad 2011.
- Robotos Imre: Pengeváltás. Literator Könyvkiadó. Nagyvárad 1997.
- Ruxandra, Ivan: Transformarea socialistă: Politici ale regimului comunist între ideologie și administrație, București 2009.
- Scurtu–I. Alexandrescu–(ed.): Enciclopedia de istorie Romaniei. București 2002.
- Stéphane, C.–Werth, N.–Panné, J-L.–Bartosek, J-L. M.–Paczkowski, A.: A kommunizmus fekete könyve. Nagyvilág. Budapest 2000.
- Szalay Jeromos: Vértanú püspök vértanú népe. Párizs 1955.

- Tökés István: A romániai magyar református egyház élete 1944-1989. Magyarságkutató Intézet. Budapest 1990.

IV. Studii și publicații de specialitate

- Bálint Lajos: A megszépítő messzeség sem képes egészen megszépíteni. In: Katonasors. Munkaszolgálatos katonák története. Pallas-Akadémia Könyvkiadó. Csíkszereda 2005. 108–189.
- Bányai László: A békéért folyó harcban felsorakoznak a becsületes katolikus hívek és lelkészek is. In: Romániai Magyar Szó. IV. évf. 787. sz. 1950. április 8.
- Boros Fortunát: A franciskánusok működése Erdélyben. In: Az erdélyi katolicizmus múltja és jelene. 494–497.
- Bozgan, Ovidiu: Tergiversări, concesi și imobiliism, problema restabilirii ierarhiei romano-catolice în contextul relațiilor Româno-Vaticanae (1978–1984). In: Analele Universității București. Istorie. Anul L–2001. 95–119.
- Bura László: Pakocs (Pakots) Károly. In: Erdélyi Múzeum LXXIII/2 (2011) 121–126.
- Ciorianu, Adrian: Cuvânt înainte. In: Vasile, Cristian: Între Vatikan și Kremlin. București 2003.
- Császi Lajos: A rituális kommunikáció neodurkheimi elmélete és a média. In: Szociológiai Szemle. 2001. 2. sz.
- Dávid Gyula: Szilágyi M. Dózsa. In: Romániai Magyar Irodalmi Lexikon V/1. Kritérion Kiadó. Bukarest–Kolozsvár 2010.
- Despinescu, Anton: Un seminar omnidiecezan. In: Seminarium Incarnatae Sapientiae. Gyulafehérvár 2003. 111–118.
- Doboș, Dănuț: Aspecte ale represiunii comuniste împotriva Bisericii Romano-Catolice (1945–1964). In: Pro Memoria. 202–204.
- Hessz Ágnes Márta: Harminc évvel ezelőtt... In: Keresztény Szó V. (1994/8) 13–14.
- Jäger Peter: Hatvanas évek a gyulafehérvári Teológián. In: Seminarium Incarnatae Sapientiae. Jubileumi emlékkönyv. Gyulafehérvár 2003.
- Kacsó Sándor: A konkordátum kérdés igazi arca. In: Romániai Magyar Szó 1948. szeptember 9.
- Keresztes Albin: Az erdélyi ferencesek deportálása Máriaradnára és az esztelneki kényszerlakhelyre (1951–1952). In: A Szent Istvánról nevezett erdélyi ferences rendtartomány II. Tanulmányok. (Szerk. Sas Péter). Kolozsvár 2002. 141–154.
- Kémenes Mónika: A nagyváradi irgalmas rendi templom 18. századi oltárképe. In: Liber Disciulorum. Tanulmányok Kovács András 65. születésnapjára. EME. Entz Géza Művelődéstörténeti Alapítvány. Kolozsvár 2011. 221–238.
- Kirner Ferenc: „És ők betértek hozzá” In: Tyukodi Mihály: Lendítse kistestvér! 99–104.
- Lázár József: A konkordátum és a Státus. In: Romániai Magyar Szó 1948. szeptember 23-i sz.
- Lénárda nővér (Egyed Mária): Konyhai szolgálat a gyulafehérvári Teológián. In: Seminarium Incarnatae Sapientiae. Jubileumi emlékkönyv. Gyulafehérvár 2003. 127–131.
- Léstyán Ferenc: Az erdélyi római katolikus püspökség a vallásüldöző kommunista rendszer alatt. In: Az Erdélyi / Gyulafehérvári egyházmegye története (szerk. Marton J.). Gloria Kiadó. Kolozsvár 1993. 196–198.
- Link, Paul: Befreidende Evangelisierung – Erfahrungen aus pastolarer und sozialer Praxis. In: Sociale Verantwortung in der Dritten Welt, hrsg. von Anton Rauscher. Köln 1983.
- Marton József: Arhidieceza de Alba Iulia între anii 1948–1989. In: Raportul Credinței Biserica Romano-Catolică în timpul prigoniei comuniste: 1948 – 1989. Sapientia. Iași 2007. 7–29.
- Marton József: A mallersdorfi ferences nővérek szerepe az erdélyi katolikus identitás formálásában. In: Studia Universitatis Babeș-Bolyai, Theologia Catholica Latina, 2004/1. 109–124.

- Marton József: A Gyulafehérvári Papnevelde 1948-ban. In: Új ég és új föld. Emlékkönyv Jäger Péter 65. születésnapjára. (Szerk. Tempfli I.-Vencser L.). Szent Maximilian lap- és könyvkiadó. Budapest 2004. 125–141.
- Marton József: A gyulafehérvári Papnevelde az 1970-es években. (Szerk. Uő.) In: Seminarium Incarnatae Sapientiae. Jubileumi emlékkönyv. Gyulafehérvár 2003. 59–67.
- Marton József: A gyulafehérvári főegyházmegye a 20. században. In: Studia Theologica Transsylvaniensia 8. Gyulafehérvár 2006.
- Marton József: Márton Áron életének és korának legfőbb adatai. In: Márton Áron Emlékkönyv (szerk. uő. Kolozsvár 1996. 215–245.
- Marton József: Márton Áron szabadulása. In: Studia Theologica Transsylvaniensia 14 (2011/2) 273–293.
- Marton József: Prefață. In: „Clopotelel amușit.” Preotul Pálfi Géza – o viață supraviețuită de Securitate. (Denisa Bodeanu–Novák Csaba Zoltán) Ed. Pro/Print. Miercurea-Ciuc 2011. 9–10.
- Marton József: Dr. Jakab Antal életútja a püspökségig. In: Istenem és mindenem. (Szerk. uő.). SzIT.–Verbum Kiadó. Budapest–Kolozsvár 2009. 27–42.
- Marton József: Márton Áron egyéniségének fejlődése. In: Márton Áron írásai és beszédei. (Szerk. uő.) Gyulafehérvár 1996. 139–151.
- Márton Áron: Megemlékezés Fiedler István püspökségéről (1940. jan. 1.). In: Márton Áron: Papság. Márton Áron Hagyaték 5. kt. Marosvásárhely 2009. 155–161.
- Márton Áron: Diakónusszentelés Nagyváradon (1940. febr. 17.). In: Márton Áron: Papság. Márton Áron Hagyaték 5. kt. Marosvásárhely 2009. 78–81.
- Márton Áron: Papszentelés Nagyváradon (1940. május 5.). In: Márton Áron: Papság. Márton Áron Hagyaték 5. kt. Marosvásárhely 2009. 82–84.
- Mészáros István: A diktatúra és az egyház 1950–1975. Márton Áron Kiadó. Budapest 1994.
- Mezey Katalin: A Teremtő társa. In: Vigilia 77 (2012/4) 282–287.
- Mikes János: A békeszerető katolikus tömegek visszautasítják a gyulafehérvári püspökség népellenes politikáját. In: Romániai Magyar Szó 1951. augusztus 7.
- Molnár József: Adalékok a nagyváradai orgonaépítés történetéhez. In: Magyar Egyházzene XII (2005/2006) 303–339.
- Mureșan, Lucian: Memento. In: Márton Áron Emlékkönyv. (Szerk. Marton J.) Kolozsvár 1996. 168–173.
- Mureșan, Luciana: Cea mai frumoasă parte a vieții. In: Seminarium Incarnatae Sapientiae. Jubileumi emlékkönyv. Gyulafehérvár 2003. 105–110.
- Moraru, Alexandru: Aspecte privitoare la relațiile dintre ortodocșii și luteranii din Transilvania în a doua jumătate a secolului al XX-lea. In: Omagiu Părintelui Prof. Univ. Dr. Ioan I. Ică. Ed. Renasterea. Cluj-Napoca 2007.
- Nikitin, Oleg: A Vatikán. In: Utunk IV. évf. 13 sz. Kolozsvár 1949. 1–5.
- Oláh Sándor: Közösségi emlékezet a történeti időben. Emlékezetkultúránk metamorfózisai. In: Székelyföld XVI/4 (2012) 89–150. Itt: 105.
- Pakocs Károly 1956. augusztus 25-i jelentését a vatikáni államtitkárságra. In: Tempfli: Sárból és napsugárból. 1018.
- Petcu, Adrian Nicolae: Studiu introductiv: In: Martiri pentru Hristos din România în perioada regimului comunist. Ed. Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române. București 2007. 19–40.
- Porumbăcean, Claudiu: Consecințele administrativ politice ale aplicării arbitrajului de la Viena. In: Satu Mare. Studii și comunicări XXVII/II. Supplementum. Satu Mare 2011. 203–212.

- Sanda Balázs: A gyulafehérvári főegyházmegye, mint a román kultuszszabályozás tárgya. In: *Iustum Aequum Salutare*. VI. (2010/1) 91–101.
- Sáránci Tamás: Észak-Erdély közigazgatási-politikai helyzete 1944. augusztus 23. után. In: *Székelyföld IX/7*. Csíkszereda 2005.
- Scheffler János: A katolikus egyház jogi helyzete Romániában. In: *Notter Antal Emlékkönyv*. (Szerk. Angyal Pál–Aranyay Justin–Móra Mihály). Budapest 1941.
- Scurtu, Ioan: 1948 – Anul instaurării regimului stalinist și România. In: *Istoria Românilor în secolul XX*. (red. Scurtu, Ioan-Buzatu, Gheorghe), Paideia. București 1999. 550–551.
- Seewann, Gerhard: Megosztott lojalitások, egyforma közösségek. In: *Aetas*. 25/1. évf. 2010.
- Schönborn, Christoph: Kultúrák közötti dialógus a béke és a szeretet civilizációjáért. In: *Communio* 2001. Szent Szilveszter szám.
- Spătaru, Dumitru: A dialektikus és történelmi materializmus – tudományos filozófiai világ- és társadalomszemlélet. In: *Tudomány, vallás, társadalom*. Politikai Könyvkiadó. Bukarest 1971. 13–36.
- Szilágyi M. Dózsa: Jelentés a váradhegyfoki premontrei prépostság nagyváradi gimnáziumának 1944–45. iskolaévről. In: *Út a vértanúsághoz*. Bogdánffy Szilárd emlékkötet I. (szerk. Emödi András). 414–419.
- Szépkuthy Tamás: A premontrei kanonokok Szent István első vértanúról nevezett váradhegyfoki prépostsága. In: *Erdélyi katolicizmus múltja és jelene*. 514–523.
- Tache, Aurelian: Az ateizmus és a történelmi fejlődése. In: *Tudomány, vallás, társadalom*. Politikai Könyvkiadó. Bukarest 1971. 37–58.
- Tamási Zsolt: Jaross Béla and the peace movement. In: *Studia Universitatis Babeș Bolyai Theologica Catholica* 2008/1. 90–112.
- Táncos Vilmos: Szolgabárát II. (Táncos Vilmos beszélgetése P. Ferencz Ervin ferences atyával). In: *Székelyföld XIV. évf. 6. sz.* 2010.
- Thurzó Sándor: Nagyvárad egyházi hangversenyei a II. világháborút követő évtizedekben a debreceni eseményekig (1945–1956, 1980–1989). In: *Magyar Egyházzene III (1995/1996)* 81–107.
- Tyukodi Mihály: Ahogyan én láttam... Márton Áron kapcsolatai más egyházmegyékkel. In: *Márton Áron Emlékkönyv*. 149–156.
- Vencser László: Szemináriumi élet az 1980–90-es években. In: *Seminarium Incarnatae Sapientiae*. Jubileumi emlékkönyv. Gyulafehérvár 2003. 73–93.
- Zamfir Korinna–Nóda Mózes: Az erdélyi egyházak és vallási közösségek rövid története. (Szerk. Dieter, Brandes–Vasile, Grajdian–Lukács Olga). *Reconciliatio* 3. Presa Universitară Clujană. 2008. 55–78.